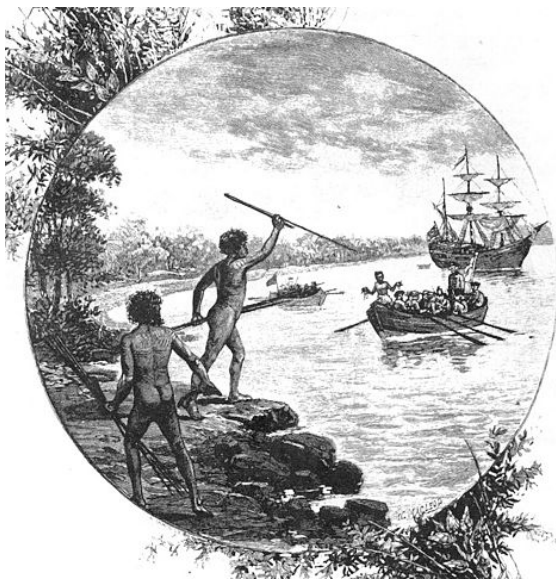

Ieskats Austrālijas vēsturē, dabā cilvēkos...

**Īsa pastaiga pa Terra Australis vēsturi – Austrālijas bušs, zvēri un
zvēriņi – Starp diviem karogiem – Austrāliešu slengs – Austrāliešu
takers**

Aborigēnu pirmā tikšanās ar eiropiešiem – Džeimsa Kuka jūrniekiem. 1770. g. 29. aprīlis.

ĪSA PASTAIGA PA TERRA AUSTRALIS VĒSTURI

[Daļa no šajā un nākamajās divās nodaļās publicētā materiāla jau ir iekļauta iepriekšējo gadu aprakstā. Kopā ar autoru, lai saglabātu stāstījuma viengabalainību un iecerēto aptvērumu, nolēmām attiecīgos materiālus tomēr atstāt tur, kur tie ir. Lasītāji, kuri pamana kaut ko jau lasītu, var droši šķirt tālāk – red. piez.]

Mīlie lasītāji, šai rakstā es stāstīšu par Austrāliju, ne vienmēr par šodienas Austrāliju, kas man ir kļuvusi sveša, bet par manu jaunības dienu zemi, kas man ir mīla un tuva. Temats ir tik plašs, ka es daudziem aspektiem varēšu pieskārties tikai garāmejot, un citiem nemaz.

Ievadam es sākšu ar vārsmu, ko es reiz rakstīju, pats vairs neatceros, kāpēc. Bet vispirms pāris paskaidrojumi, lai jūs saprastu par ko es runāju: *šīla* – sieviete, *šārks* – haizivs, *gumtree* – sveķu koks, kukabaru sauc arī par *Smieklu Janku*, *billabong* – upes atteka.

*Kam nostāsti tā apkārt vijas,
Kā kontinentam vārdā Austrālija?
Šai dienvidpuslodē, ko sauc par Antipodēm,
Ar dzīvo latvieši un svinē latvju godus.
Meža cūkas šņukurs, kauss ar saldo miestu,
Bērziņcepta rudzu maize, triepta trekno kaņepsviestu.
Gaiļa vietā laiku rāda žēlīgs dingo gaudiens,
Ķengurs saldu alu dara pieciem miežu gaudiem.
Un kas nes šurp ūdeni no straujās kalnu upes?
Salīkušu muguriņu cukurniedru krupis.
Šīla lēca aplokā saplūkt puķes, zīles,
Lai rauj viņas vainadziņu šārks vai krokodilis.
Tais', bāliņ, gamtrī laivu, brauc pēc galvas rotas,
Timorjūrā ciklonmeitas jāļ uz vēja slotas.
Tādās reizēs, tādos brīžos, kam vien pieci prāti,
Paliks krastā, nekaitinās nikno Vēju māti.
Kukabarra kokā sēd, aizrīdamies smiedams,
Dzirdēts nav pat Jāņu naktī Smieklu Jānis dziedam.*

*Tautumeita, zilacīte, billabonga malā,
Dzied par tālo Kurzemīti otrā pasaul's galā.*

NO KURIENES Vārds AUSTRĀLIJA?

Jā, no kurienes? Senie grieķi lietoja *australis*, lai apzīmētu dienvidus vai pasaules dienvidus daļu. Līdz 1400. g. ģeogrāfi turpināja lietot šo vārdu, runājot par pasaules dienvidus reģioniem, kā arī *Terra australis incognita* (nepazīstama vai vēl neno-saukta dienvidus zeme) un *Terra Australis Ignota*. Vēl viss šis reģions uz dienvidiem līdz pašam polam tika saukts par *La Australia del Espiritu Santo* (aptuvena nozīme: Austrija uz dienvidiem no Svētā Gara). *Australia* ir hibrīdskats vārds un sastāv no *Austria* un *Australis*. Kāds sakars Austrijai ar Austrāliju? Tas bija domāts kā kompliments Spānijas karalim Filipam III, kurš piederēja pie Habsburgu nama, Austrijā.

Turpmākie Austrālijas krasta pētnieki ir holandiešu jūras braucēji. Lai gan oficiālais Austrālijas atklājēja gods pieder britu kapteinim Džeimsam Kukam (*James Cook*). Pirmie atklājēji bija holandieši jau 1606. gadā, viņi tikai nezināja, ko viņi atklāj. Kuģa vārds bija *Duyfken*, kapteinis – holandiešu Vilems Džansūns (*Willem Janszoon*). Viņi arī bija pirmie, eiropieši kas tikās ar aborigēniem un pirmo reizi iezīmēja kartē Keip Jork (*Cape York*) pussalas rietumu krastu. Otrs bija Vilems Flemings (*Willem de Vlamingh*) 1694. gadā. Jūrnieku saraksts liecina, ka viņa ekspedīcijā ir bijuši divi latvieši vai Latvijā dzimuši cilvēki, viens no Jelgavas, otrs no Ventspils. Iespējams, ka ir bijuši vēl divi latvieši vai igauņi, kuru uzdotās dzīves vietas varētu būt vai nu Igaunijā vai Latvijā.

HERCOGS JĒKABS

Vēsturniekiem nebūs pārsteigums, ja teikšu, ka Austrālijas karogs – uz zila lauka Dienvidus krusta zvaigznājs ar Britu karogu miniatūrā vienā stūrī – varēja būt vēzis sarkanā laukumā – Kurzemes hercogistes karogs! Ja viss būtu izdevies kā plānots, tad es 50 gadus nebūtu dzīvojis Sidnejā, bet Jēkabpilī.

Ap 17. gs. vidu Kurzemes hercogs Jēkabs plānoja sūtīt ekspedīciju uz austrumiem un rietumiem dienvidos no ekvatora, un pasludināt šīs zemes par savām. Jā, arī Austrāliju. Protams, ka Jēkabs, salīdzinot ar tā laika lielvalstīm, bija tikai tāds kazrags un būtu agri vai vēlu zaudējis arī šīs kolonijas, tāpat kā Gambiju un Tobago. Hercogam Jēkabam bija lieli plāni, bet maz naudas. Bija jāmeklē partneris. Viņš par tādu izrauga katoļu pāvestu Inocentu X, piedāvādams viņam pusi no *profita* un katolizēt visas jauno koloniju dvēseles. Par to viņš prasa ne mazāk kā 40 kuģu un 2400 vīru, visus nepieciešamos ieročus, pārtiku un dažādas tirdzniecības preces.

Pāvests, ļoti labi saprazdams Jēkaba saimnieciskās intereses, šo projektu pilnībā nenoraida, tomēr norāda, ka atklāti nevar dzīt rebes ar ķecerī. Hercogam jāatsakās no lutertīcības. Šāds risinājums Jēkabam kā pārliecinātam luterānim, protams, nav

pieņemams, bet tajā pašā laikā, redzēdams pāvesta ieinteresētību, viņš arī šajā jautājumā atrod izeju. Viņš piedāvā pilnībā atjaunot katoļticību arī Piltenes bīskapijā, kur aizvien vairāk nostiprinājusies luteriskā baznīca, un panāk, ka par Piltenes bīskapu ieceļ katoļu garīdznieku Jakobu Gorecki, kas, savukārt, piekrīt būt par hercoga pilnvarnieku sarunām ar pāvestu.

Šis, tiešām vērienīgais projekts, tomēr netiek īstenots: pāvests Inocents X jau 1655. gadā nomirst, nespējis dot savu piekrišanu, savukārt viņa pēctecis, par šādiem jautājumiem neinteresējās un no tālākām sarunām atsakās.

Uz angļu jūras braucēja Flindersa kartes 1802. g. Austrālijas kontinents ir pirmo reizi nosaukts par Austrāliju.

DŽEIMSS KUKS UN ANGLIJAS NOZIEDZNIEKI

1770. g. angļu jūrasbraucējs un kartogrāfs, kapteinis Džeimss Kuks (*James Cook*) sasniedz Austrālijas dienvidaustrumu krastu un izkāpj uz cietzemes tagadējā Sidnejas priekšpilsētā Botaniijā, nosauc zemi par Jauno Dienvidvelsu un pasludina par britu karaļvalsts īpašumu. Jaunā zeme karalim Džordžam III ir kā Dieva sūtīta. 18. gs. liela daļa no britu kriminālnoziedzniekiem tika transportēta uz Ziemeļameriku, bet, kad dumpīgie kolonisti uzsāka cīņu par neatkarību (*War of Independence*) un to uzvarēja, Britānijas valdība bija sprukās. Uz Ameriku vairs kriminālistus nevarēja sūtīt, pašu cietumi un kuģi, kuros turēja notiesātos, bija pilni līdz malām. Visus pakārt nevarēja, tāpēc iespēja iedibināt jaunu cietumnieku koloniju Austrālijā, nāca kā debessmannā. Vēl 18. gs. vidū lielam skaitam par triviāliem likuma pārkāpumiem tika piemērots nāves sods, publiski pakarot.

KAPTEINIS FILIPS

Un tā pēc Kuka 1788. g. ierodas Sidnejā tā sauktā Pirmā flote. Eskadra sastāv no 2 kara un 9 transporta kuģiem ar vīriešu un sieviešu dzimuma noziedzniekiem, ierēdņiem, karavīriem, viņu sievām un bērniem. Neskaitot kuģa apkalpi, tie veda sev līdz 1044 personas. Brauciens ildzis 7 mēnešus un bijis ļoti grūts, lai gan mirušie bijuši tikai 30, un par pārējiem rakstīts, ka tie ieradušies veselīgāki nekā Angliju atstājot. Kapteinis Filips ir arī jaunās kolonijas gubernators.

Es ar kuģi *Generālis Mairs* (*Gen. Muir*) iebraucu 162 gadus pēc viņa. Mums priekšā jau bija pilsēta, kapteini Filipu nesagaidīja nekas.

AUSTRĀLIJAS IEDZIMTIE (ABORIGĒNI)

Nē, nevar teikt, ka nekas. Tie bija Austrālijas aborigēni, ienākuši Austrālijas kontinentā pirms gadu tūkstošiem, te nokļūstot caur Papua Jaungvineju. Te jāpiemin,

Kad 1788. gadā ieradās otrais kolonizācijas vilnis – šoreiz baltie – vest ar iedzimtajiem sarunas bija gandrīz neiespējami, jo trūka centrālās autoritātes. Līdz ar to Austrālija tika pasludināta par *Terra Nullius* (efektīvi neapdzīvota). Nekas nebija tālāk no patiesības. Katrai ciltij bija sava teritorija, uz kuru tai bija nerakstītas īpašuma tiesības, un kur atradās cilts svētās vietas. Tā kā ciltis bija nomadi, tad zeme bija komunāls īpašums. Aborigēni dalījās relatīvi mazās ciltīs, kas runāja ap 200 atšķirīgas valodas.

Kontakti ar eiropiešiem piespieda dažas iedzimto grupas, kā piemēram, maorus Jaunzēlandē, sākt iekšēju militāru revolūciju. Pie Austrālijas iedzimtiem tas nebija iespējams. Viņiem kara darbība bija ritualizēta aktivitāte un trūka ekonomiskas bāzes, kas pieļautu ilgstošu karošanu. Viņu kopienas komandstruktūra nodrošināja, ka nekādas pārmaiņas nevarēja tikt uzspiestas no augšas. Bija gan daži tehnoloģiski jauninājumi – dzelzs tomahoki, stikla uzgaļi šķēpiem, bet ieroči palika tie paši vecie. Ienācējiem bija musketes.

Aborīģeņu ciltis bija diezgan kareivīgi noskaņotas. Kara darbība, ja to tā var nosaukt, norisinājās starp mazām autonomām grupām un tā nenotika teritorijas dēļ, bet gan, lai pierādītu pretiniekam savu pārākumu, tiktu pie mantas, piem., sievietēm vai atribūcijas nolūkos. Kāpēc iekarot svešu teritoriju, ja ar to nesaistās garīgas saites?

Nekaroja visa cilts, bet atsevišķas, skaitliski mazas autonomas grupas. *Tusiņi* nevilkās ilgi, jo karotājiem bija arī citi pienākumi – gādāt kopienai *takeru* (pārtiku).

573

pedalījās arī sievietes, un cīņiņš izbeidzās ar krēslas iestāšanos.

Tradicionālās aborigēnu kopienās sieviete bija svarīgs ekonomisks faktors – pārtikas vācēja un bērnu dzemdētāja, abas fundamentāli svarīgas darbības, lai grupa varētu izdzīvot. Vīriešiem bija uz sievietēm īpašuma tiesības, tāpēc sieviešu noļaupīšana jāuzskata kā sveša īpašuma sagrābšana.

Vēl jāmin atriebības uzbrukumi, lai atmaksātu par tuvinieku nāvi. Te jāmin arī rituālās tiesas, kurās vīrieši tika sodīti, parasti par fizisku uzbrukumu saviem klanu locekļiem vai slepkavību un, iespējams, citiem nodarījumiem. Sodam pielietotie ieroči bija dažādi, atkarībā no aborigēnu cilts – šķēpi, rungas, vai svieda notiesātajam ar bumerangiem. Visos gadījumos sodītais nedrīkstēja no miesas bojājumiem izvairīties. Ļoti nopietnos cilts tabu pārkāpumos vainīgais varēja tikt notiesāts uz nāvi. To pasludināja ar t.s. *pointing the bone* (norādot ar kaulu) un sākot attiecīgā teksta monotono skandēšanu (*death chant*). Neko vairāk arī nebija vajadzīgs darīt. Autosugēstijai ir varens spēks. Ne par velti saka, ka ar ticību var kalnus gāzt.

Bieži tradicionālā kara darbībā pret kādu citu cilti vai grupējumu sabiedrotie bija kolonisti. Aborigēni arī zināmās jomās sadarbojās ar britiem, sagūstot un atvedot atpakaļ izbēgušos notiesātos, pievienojoties policijai kā pēdu dzinējiem.

NEDS KELLIJS

Austrālija būs viena no nedaudzajām zemēm, kuras nacionālais varonis ir ļaupītājs un slepkava. Anglijā tāds ir Robins Huds. Neds Kellijs ir aprakstīts, apdziedāts, apdejojots, filmēts kā neviens cits un ir neapšaubāmi visromatiskākā figūra Austrālijas vēsturē. Viņu dēvē par austrāliešu varoņgara tēvu. Austrāliešiem ir tāds izteiciens: *game as Ned Kelly*. Es mēģināšu izskaidrot: tas nozīmē varonību, drosmi, bezbailību skatīties briesmām acīs, būt gatavam uz visu (*He is game* – viņš ir drosmīgs)

Neda ģimene bija izsūtīta uz Austrāliju par kādiemniecīgiem krimināla rakstura pārkāpumiem. Viņi bija īri. Nedam ir bijusi darīšana ar policiju un tiesām jau 14 gadu vecumā, kad viņu tiesā par ļaupīšanas mēģinājumu, bet attaisno. Arī nākamajos gados Neds nav policijai svešinieks un divas reizes iesēdināts pie ūdens un maizes. Eventuāli viņš avansējis un ar saviem brāļiem un draugiem nodibina Kellija bandu (*Kelly gang*), kas kļūst par Austrālijas slavenākajiem ļaupītājiem, t.s. *bushrangers*, kā sauca noziedzniekus kas nodarbojās ar ļaupīšanām ārpus pilsētām jeb lielajiem dūmiem. Viņi pat izgatavoja sev aizsargtērpus, kas atgādināja viduslaiku bruņinieku kaujas tērpu. Materiāls bruņām – arkla lemeša metāls, āda un metāla tapas. Bruņas bija neērtas, bet pietiekami biezas, lai pasargātu no lodēm.

1878. g. Kellija banda pārsteidz policistus viņu apmetnē pie Stringibārkas upes (*Stringybark Creek*) un apšaudē nogalina trīs konsteblus. Kellija bandu izsludina ārpus likuma, tas nozīmē, ka ikviens viņus drīkst nogalināt bez brīdinājuma.

Taču Kellijam starp nabadzīgajiem kaimiņiem ir daudz piekritēju un atbalstītāju. Viņi izdara vēl divas lielas aplaupīšanas. Viņu gals pienāk Glenrovanā, kur viņi okupējuši hoteli un saņēmuši ķīlniekus. Kaujā ar policistiem bandas locekļi tiek

nogalināti, Nedu sagūstīta un 1880. gadā pakar. Apžēlošanas petīciju bija parakstījuši 60,000 cilvēku. Nāvē viņš gājis ar paceltu galvu. *Tāda ir dzīve*, viņš teicis. *Game as Ned Kelly* līdz beidzamam.

AZĀRIJA UN ULARŪ DINGO

Un tagad par kādu tragisku notikumu Austrālijas Sarkanajā sirdī, kā Centrālausttrāliju dēvē dēļ tās sarkanajām smilšakmens formācijām. Vietu, par ko būs runa, sauc par Ērs klinti (*Ayers Rock*), vai iedzimto vārdā – Ularū.

Ularū ir monolīts, 550 miljonu gadu vecs, netālu no pilsētas, vārdā *Alice Springs*, ko austrālieši dēvē par Alisu.

1980. g. 17. augustā Maikls un Lindija Čemberleini ar saviem trīs bērniem, no kuriem jaunākā meita Azārija bija tikai 9 nedēļas veca, bija apmetušies karavānu stāvvietā Ularū Nacionālā parkā. Acīmredzot Čemberleiniem bijušas vairākās teltis, jo kad Lindija nākusi naktī atpakaļ uz savu savējo, viņa redzējusi no tā izskrienam dingo. Teltī bērna vairs nav bijis.

Dingo bija kļuvuši ļoti uzbāzīgi, un par šāda veida traģēdijas iespējām parka galvenais reindžers (pārraug, līdzīgs virsmežzinim) varas iestādes jau bija brīdinājis. Krimnālizmeklēšanas rezultātā tika paziņots, ka bērnu nogalinājis dingo. Un tad – pārsteigums! Lindija tika apcietināta un apvainota slepkavībā. Visa Austrālija bija kājās. Prese pilna stāstiem! Baumas! Austrālieši bija sadalījušies divās nometnēs: par Lindiju un pret viņu.

Kas tad īsti bija noticis Ularū parkā? Lindija Čemberlaina tai laikā bija 35 gadus veca, precējusies ar septiņās dienas adventistu, mācītāju Maiklu. 1980. gadā Čemberleinu ģimene bija atbraukusi brīvdienās uz Ularū. Nav palicis atmiņā, kas bijis par iemeslu, ka Lindija liktenīgajā brīdī nebija teltī pie bērna. Tas vēlāk likās aizdomīgi. Bērna guļamvieta bija notraipīta asinīm un pie telts atrada dingo pēdas. Apkārtnes pārmeklēšana nedevis nekādus rezultātus. Taču policija turpināja izmeklēšanu arī pēc oficiālā nāves cēloņa paziņošanas. Pēc divām kriminālizmeklēšanām un Čemberleinu mājas pārmeklēšanas, Lindija tika apcietināta un apvainota slepkavībā. Čemberleinu mašīnā bija atrastas asinis, par kurām tiesu medicīnas ekspertīze atzina, ka tās pieder Azārijai. Lindija tika notiesāta uz mūžu pārmācības namā (*prison with hard labour*), un Maikls tika atzīts par vainīgu ne pašā slepkavībā, bet tās slēpšanā. Viņam sods tika nosacīti atlaists. Lindijas ceturtais bērns piedzima soda izciešanas laikā Darvinas slimnīcā.

Bet tad 1986. g. februārī jauns pagrieziens – parkā atrada Azārijas drēbes. Pēc diviem apžēlošanas lūgumiem, kas bija noraidīti, Ziemeļteritorijas valdība atļāuda Lindijai piespriesto sodu un lika Karaliskajai komisijai lietu vēlreiz izmeklēt. Starplaikā Lindija bija brīva. Komisija 1987. g. secināja, ka Lindija ir nevainīga un paziņoja, ka viņa nekad nebūtu notiesāta, ja drēbes būtu atrastas agrāk. Sākotnējais tiesas lēmums tika atcelts un lieta oficiāli izbeigta.

VALSĒJOŠĀ MATILDA

Pastaigāsim mazliet pa Austrālijas folkloru jeb bušloru. Piemēram, par Netīrīgo Diku no Jalobīnes, ko pantā salicis Bandžo Petersons.

Diks ir aitu gans un dzīvo būdā kādus 10 km no tuvākās pilsētes. Reiz garām gājis kāds kladonis un, ieraudzījis Dika būdas iekšpusi, uzrakstījis ar krītu uz durvīm: Netīrīgajam Jalobīnes Dikam ir tā netīrākā būda, kādu jebkad esmu redzējis. Pārrodas Diks, redz, ka kaut kas uz durvīm rakstīts, bet viņš nemāk lasīt. Varbūt saimnieks ir atstājis kādu ziņu?

Ellīgi karsts! Viņš ņem durvis uz muguras, nes uz pilsētes krogu un noliek krodziniekam priekšā. Kas tur rakstīts? Krodziniekam sirds neļauj pateikt taisnību un viņš saka, ka tur rakstīts, lai Dikam izsniedz kausu auksta alus. Un nu ir Dikam niķis rokā. Kad viņam atkal sagribas iedzert, viņš ar durvīm uz muguras soļo prom uz krogu.

Tas pats Bandžo Petersons ir sarakstījis arī *Walsing Matilda*. Šī dziesma austrāliešiem ir tas pats, kas latviešiem *Pūt, vējiņi*.

Stāsts ir par kādu aitu cirpēju streika laikā, kas paņēmis pārtikai vienu no fermeru jēriem. Ierodas fermers ar policistu viņu apcietināt. Cirpējs atsakās doties viņiem līdzī un noslēcinās, ielēcot bilabongā. Austrāliešiem tas simbolizē protestu pret autoritāšu varu. Kas ir valsējošā Matilda? Tā ir sarullēta sega, kurā satīta visa kladona mantība, pārlikta pār plecu, abiem kopā sasietiem galiem, kur piekārt tējas vāramais katliņš.

Ejot matilda cilājas uz augšu un uz leju, un šī ir tā valsējošā kustība. Sarullēto segu sauc par svegu un kladoni par svegmeni.

Vēlāk izveidojās svegmeņu-kladonu šķira, kas pat sanāca pie Lachlana upes uz kongresu. Pieņemtie lēmumi: nedrīkst staigāt vairāk par zināmu jūdžu skaitu, ja šai posmā var sadiedelēt pārtiku. Ja ceļā gadās satikt aitu, tad tā ir jāpārvērš aitas galā.

ULDIS KURZEMNIEKS

Un nu Iljas Galperina alias Ulda Kurzemnieka neticamais stāsts.

Es atceros dzirdējis šādu brīdinājumu:

Vecas lietas necel gaismā,

Var tev rasties dusa balsa.

Bet es tomēr riskēju. Es pazīstu vienu otru no minētajiem cilvēkiem, kuri spēlēja tiešu vai netiešu lomu šajā neparastajā stāstā. Un ja nu es šad un tad novirzos no temata, tad neņemiet man to ļaunā. Mans aizbildinājums ir vecums! Un vecums nav ne brālis, nedz arī cits kāds rads. Gatavi klausīties? Nu tad, *avanti!* Kā mēs, itāļu valodas pratēji, sakām.

Šķirstot lielo materiālu gubu, acis apstājas pie “Austrālijas Latvieša” raksta

“LIELU DARBU KALNA CĒLĒJS. Lāčplēsim J. Dzenim Melburnā piepildās 80 mūža gadi”. Manai avīzes kopijai trūkst iznākšanas datums, bet es zinu, ka Jēkabs Dzenis ir dzimis 1893. gadā, tātad runa ir par 1973. gadu. Man ar Dzeni ir kas kopējs – mēs abi esam carnīkavieši. Es lasu tālāk: *Viņš savā mūžā nav griezis ceļu nevienam darbam, un, pateicoties šādai īpašībai, milzīgs ir veikums arī latviešu sabiedrisko pasākumu ierindā Melburnā.*

Ko es zinu par dižo carnīkavieti? Diezgan daudz. 1914. gadā viņu iesauc kara dienestā, kur viņš beidz Petrogradas praporščiku skolu. Nosūtīts uz Rīgas 2. strēlnieku bataljonu, kur dienē kā jātnieku izlūku komandas priekšnieks. 1916. gadā viņš jau ir štāba kapteinis.

Saņemtās goda zīmes ir vesels lērums:

III šķ. Sv. Staņislava ordenis, IV šķ. Sv. Annas ordenis ar šķēpiem un lentu, II šķ. Sv. Annas ordenis, II šķ. Sv. Staņislava ordenis.

Pēc cariskās Krievijas sabrukuma seko dienests padomju armijā. Pēc pārbēgšanas balto pusē viņš nonāk Latvijas karaspēka rindās. Saņēmis par nopelniem III šķ. Lāčpēša kara ordeni, Latvijas Atbrīvošanas cīņu 10 gadu jubilejas piemiņas medaļu, Latvijas Atbrīvošanas kara piemiņas zīmi un TzO V šķ.

1926. gadā viņš vēlreiz nobeidz virsnieku kursu (I šķ.).

1935. g. viņu pēkšņi no armijas atvaļina. Kā iemesls tiek minēts, ka, Sarkanai armijai iesoļojot Rīgā, tās priekšgalā jājis Dzenis ar sarkanu karogu rokās.

Vācu laikā viņš ir saldumrūpnīcas “Laima” direktors.

Dažas privātas izziņas: bijis divas reizes precējies, trīs meitas, no kurām viena izdara Austrālijā pašnāvību. 1944. g. izbraucis ar ģimeni uz Vāciju, 1949. g. uz Austrāliju un apmeties Melburnā, kur viņš ir pirmais latviešu skolas pārzinis. Turpat nodibina mazu nēgu konservēšanas uzņēmumu. Miris 1979. gadā un pārglabāts Carnīkavas kapos.

Carnīkavā J. Dzenis bija labi pazīstams, un svarīgos sarīkojumos vienmēr redzams armijas uniformā ar Lāčplēša ordeni pie krūts.

Dzeņu ģimenei Carnīkavas centrā bija māja vārdā “Saulgoži” (tagad “Atpūtas”), kurā mājāja arī Vecais Dzenis, Jēkaba tēvs. Viņš bija vārdotājs – speciālists kārpju nodzīšanā, pie tam pa telefonu. Manam klases biedram Kalnbērziņa Uldim, ko neviens cits no skolniekiem citādi nesauca kā par Āpsi-Terjeru, vienas plaukstas augšpuse bija pilna kārpām. Vienu ziemu skatāmies – kas tad tas? Āpsim-Terjeram uz rokas vairs nav nevienas kārpas! *Bože moi!* Kas noticis? Un šis sāk stāstīt: lai tiktu no kārpām reiz vaļā, mamma piezvanījusi Vecajam Dzenim. Tas teicis, lai puika saskaita kārpas un viņam piezvana. Runāts, darīts. Pagājis laiks, bet kārpas stāv kā stāvējušas. Mamma zvana atkal Vecajam Dzenim. Nu, lai puika atnākot pats. Āpsim-Terjers aizgājis, Vecais Dzenis paspaidījis roku un teicis, lai ejot mājās. Pēc laiciņa uz katras kārpas uzmeties melns punkts un beigās tās pazudušas, atstājot tādas kā rētas. Nu labi, jūs varat neticēt un smiet, cik gribat! Fakts ir, ka kārpas bija pazudušas.

Bet piedodiet manu novirzīšanos no temata, tas bija domāts kā ievads stāstam par kara zēnu Uldi Kurzemnieku, taču vispirms jārunā par komisko 2. PK varoni

Vilibaldu Drosmiņu un viņa “garīgo” tēvu. Tas bija viens no bijušajiem leģionāriem, Sidnejas latviešu grāmatu tirgotājs un žurnālists Alberts Priedītis. Viņa vēstules no frontes par jocīgiem notikumiem un kādu pieklīdušu, krieviski runājošu puiku izlietoja feļetonists K. Krūmājs-Štraus, un tā no Alberta stāstiem un feļetonista spalvas dzima leģendārais dižkareivis Vilibalds Drosmiņš ar audžudēlu, mazu krievu puiku, vārdā Ivanu Ņezabutku.

Ivans nebija nekāds izdomājums, bet tiešām mazs pieklīdis puika, ko leģionāri bija adoptējuši. Vai nu pieklīdenis savu īsto vārdu nebija gribējis teikt, vai arī priekš pulka maskota tas nebija licies piemērots un viņam izdota dzimšanas apliecība ar jaunu vārdu – Uldis Kurzemnieks, dzimis 18. novembrī. Gads droši vien bija no gaisa grābts. Uldim uzšuva arī SS uniformu ar dižkareivja zīmotnēm.

Mājas frontē, kā toreiz mēdza sacīt, palīgā Krūmājam nāca karikatūrists Ernests Rirdāns, kas deva abiem varoņiem ārējo izskatu. Drosmiņa un viņa audžu dēla Ivana Ņezabutkas, kas tagad saucās Žanis Neaizmirstulīte, piedzīvojumi tika publicēti periodikā un bija 2. PK beigās ļoti populāra lasāmviela.

No sākuma Vilibalda Drosmiņa gaitas bija aprakstītas itin asprātīgi, bet, karam ieilgstot, Krūmājs “izrakstījās”, un Vilibalds reizēm šķita baltiem diegiem sadiegt.

Kas nu mazam puikam frontē par dzīvi! Viss, ko viņš var mācīties, ir tikai lamu vārdi. Neklausoties uz Ulda protestiem, viņu nosūta uz aizmuguri, kur viņš nonāc Carnikavā, J. Dzeņa ģimenē. Kāpēc Dzeņa ģimenē?

Kā jau minēts, Dzenis vācu laikā bija konfekšu fabrikas “Laima” direktors. Tieši Laima bija tā, kuras aprūpē bija nonācis 18. policijas bataljons un vēlāk – viss Latviešu leģiona 43. pulks, jo pastāvēja tradīcija, ka lielākie uzņēmumi ņem savā gādībā kādu latviešu karavīru vienību, gatavojot tiem paciņas un rūpējoties par karavīru piederīgajiem. Un tā arī Kurzemnieks nonāc J. Dzeņa ģimenē un vēlāk kļūst par tās pilntiesīgu locekli.

Tas būs bijis 1943. gadā, kad es Kurzemnieku pirmo reiz satiku Carnikavas centrā uz ielas. Vai mēs daudz ko runājam, vai cik laba viņam bija latviešu valoda, nudien neatceros.

J. Dzeņa meita Ausma atceras, ka 1944. gada vasarā viņa Uldi dažas reizes redzējusi sava tēva dzīvoklī Rīgā un Saulgožos. Būdama 14 gadus veca, viņa par Uldi nav daudz interesējusies, taču atceras, ka viņš bijis diezgan bravūrīgs un vienmēr teicis: “Es esmu latvietis.”

Desmit gadus vecais Jānis Kasparsons atceras, ka abi zēni kopā spēlējušies un strādājuši visādus nedarbus, kā arī to, ka Uldis lepni staigājis pa Carnikavas dzelzeļa staciju, tērpiens leģionāru uniformā.

U. Kurzemnieka tālākās gaitas Latvijā aprakstītas arī Stokholmā izdotajā grāmatā “Pulkvedis Kārlis Lobe”. Tur minēts, ka Dzeņa kundzei ar šo Kurzemes kaprāli no sākuma gājīs grūti. Viņš nav ieredzējis sievietes, jo tādas viņa pulkā nav bijušas. Mātes vietā viņam bijis virsserežants. Ielās viņš acīgi vēro karavīrus un priecīgs skrien tiem klāt, cerībā satikt kādu no sava pulka.

Uldis uzsāk mācības Rīgas pilsētas 49. pamatskolā, bet brīvo laiku pavada gan J. Dzeņa dzīvoklī Rīgā, gan Saulgožos, gan fabrikas “Laima” bērnu nometnē

Dzintaros. Par to liecina arī kinožurnāla "Ausland Woche" 1944. g. 2. oktobra numurs, kurā redzami latviešu leģionāru bērni kādā atpūtas namā Rīgas jūrmalā. Kopā ar viņiem rotaļājas U. Kurzemnieks, tērpies stilizētā ieroču-SS formas tērpā ar sarkan-balt-sarkano karodziņu un dižkareivja dienesta pakāpi. Ziņas par U. Kurzemnieka gaitām Dzeņa ģimenē Latvijā ir atrodamas arī kara laika presē.

1944. oktobrī, kad Sarkanā armija tuvojās Rīgai, Dzeņa ģimene kopā ar Uldi dodas bēgļu gaitās uz Vāciju. Geštahtas DP nometnē viņš beidz pamatskolu un kopā ar latviešu bērniem tiek iesvētīts vietējā baznīcā.

Austrālijā Dzeņi apmetas uz dzīvi Melburnā. Bija dzirdams, ka vecie Dzeņi reizēm priecājosies par Ulda tirdzniecisko talantu. Viņš apmeklē latviešu sestdienas skolu, kādu laiku strādā uz dzelzceļa, tad par ziloņu kopēju kādā ceļojošā cirkā un vēlāk par elektriķi un TV iekārtu labotāju.

1956. gadā viņš maina vārdu uz *Alex Kurzem* un apprecas ar austrālieti Patrišu. Ģimenē aug trīs dēli.

Tikai 1996. gadā Kurzems atklāj savai ģimenei, ka viņš ir ebrejs, kura vecāki kara laikā gājuši bojā, kā viņš nonācis pie Dzeņiem un kā viņu audzudēls atbraucis uz Vāciju un tālāk uz Austrāliju.

Man tiešām nebija ne jausmas, ka Uldis ir ebrejs un es nebiju vienīgais. Es pat šaubos vai visa Dzeņa ģimene bija lietas kursā. Ebrejs – SS bataljona maskots!!!

Aleksa Kurzema stāstam, kā viņš nonācis pie latviešiem, ir vairākas versijas.

1996. gadā viņš dēlam Markam (vēlākajam filmas "Talismans" jeb "Laimes nesējs" scenārija autoram) pirmo reizi izstāsta par savu bērnību.

Kad viņam bijuši aptuveni 5 gadi, pilsētā iebrukuši karavīri. Visi iedzīvotāji ievietoti nožogotā laukumā. Vakarā māte teikusi, ka viņiem visiem nākamā dienā būs jāmirst, tāpēc viņam jābūt drošsirdīgam. Puika naktī apģērbies, noskūpstījis guļošo māti un izlīdis no pagalma pa caurumu žogā. Saullēktā pamodies un redzējis, ka nošauj viņa māti, jaunāko māsu un brāli. Viņš ieskrējis mežā un ilgi blandījies. Reiz atradis kāda karavīra līķi, novilcis tam mēteli un zābakus. Pārticis no meža ogām un visa pārējā, ko varējis atrast, kādreiz pat sūkājis sava mēteļa aproces, iedomādamies, ka tā ir maize. Visbriesmīgākie bijuši vilki, tāpēc viņš bijis laimīgs, ka, būdams maziņš, iemācījies kāpt kokos. Pirms iemigšanas viņš sevi piesējis pie koka zariem. Laiku pa laikam laimējies sarunāt naktsmājas kādās zemnieku mājās.

Kara, stresa un bada apstākļos viņš bijis aizmirsis pat savu vārdu un nav atcerējies, no kurienes nāk. Bet viņa atmiņā dziļi iespiedušies bijuši divi vietu nosaukumi – Koidanova un Panoks, un, ka viņu no nāves izglābuši 18. (Kurzemes) bataljona karavīri, kas mežā, meklējot partizānus, viņu atraduši.

Dažādos aprakstus par U. Kurzemnieka tālākām gaitām sniedz kara laika preses izdevumi, taču tie drīzāk jāpieskaita par aptuveniem notikušo attēlojumiem.

1998. gadā Uldis kopā ar vecāko dēlu Marku dodas uz Baltkrieviju meklēt savas saknes. Koidanova izrādās ir mazs ciematiņš pirmskara Baltkrievijā, ko tagad sauc par Džeržinsku. Viņi atrod arī vietu, kur 1941. g. 21. oktobrī iznīcināti ciema iedzīvotāji, noliek ziedus un satiek cilvēku, vārdā Ēriku Galpernu, kas vēlāk izrādās Ulda pusbrālis. Viņu tēvam tomēr bijis izdevies pārdzīvot koncentrācijas noņemtu

režīmu un pēc kara atgriezties Koidanovā. Viņi atrod arī tēva māju, kas izskatās tieši tāda, kāda tā zēnam palikusi prātā. Pēc šī ceļojuma Uldis ir pārliecināts, ka viņa īstais vārds ir bijis Ilja, Solomona un Hannas Galperinu dēls.

“Bet pastāv arī cita versija,” raksta U. Neiburgs, “daļa Koidanovas ebreju jau 1941. gada vasaras beigās ievietoti Minskas geto, tāpēc pilnībā nav izslēdzama iespēja, ka 1942. g. pavasarī zēns varētu būt izmucis no Minskas geto, jo varbūtība, ka viņš būtu spējis izdzīvot mežā bargajos ziemas apstākļos, liekas apšaubāma.” Par tēva pieredzēto Marks Kurzems ir sarakstījis grāmatu “Laimes nesējs. Starp mītiem un patiesību” (*Kurzem Mark. The Mascot. The extraordinary story of a young Jewish boy and an SS extermination squad. London: Rider, 2007*), kas uzņemta arī filmā “Talismans”, turklāt Marka sarakstītajā grāmatā šis laiks atēlots diezgan neskaidri.

Aiziesim tagad uz 2003. gadu, kad TV rāda Ulda Neiburga dokumentālo filmu “Mascot”. Publikācijās lasāms, ka tas ir sensacionāls stāsts par kādu zēnu un viņa ilgi glabāto noslēpumu, kas nācis atklātībā tikai tagad. Galvenais varonis ir Austrālijā dzīvojošais Uldis, jeb *Alex Kurzem*, un viņa stāsts ir visciešākā veidā saistīts ar latviešiem. Saskaņā ar attainoto versiju *Alex Kurzem* tikai 1997. gadā ir atklājis audžu tēva ģimenei savu pagātni.

Paradoksāli, ka tieši 18. bataljona karavīrus, Ulda glābējus, Latvijas PSR Augstākā tiesa notiesā par ebreju nogalināšanu Baltkrievijas pilsētā Slonimā. Pēc tiesas sprieduma pieci karavīri nošauti, 4 notiesāti uz 15 gadiem ielodzījumā. Vēsturnieks A. Ezergailis gan uzsver, ka prāva bijusi čekas safabricēta, kā argumentus minot, ka apsūdzības balstītas uz pretrunīgām liecībām, to skaitā pašapsūdzībām.

Tiesa pat nav centusies noskaidrot masu slepkavības laiku, inkriminēto noziegumu apraksts atšķīries no vispār pieņemtās prakses, kādā vācieši organizējuši ebreju iznīcināšanu. Turpretī dažos Rietumu masu mēdijos pēc dokumentālās filmas un grāmatas “Laimes nesējs” publicēšanas tiek atzīmēts, ka tās varoni izglābuši tie, kuri nogalinājuši viņa ģimeni un kurā katrā brīdī varējuši nogalināt viņu pašu.

Trimdas latviešu sabiedrībā U. Kurzemnieka stāsts bijis zināms jau ilgu laiku, bet tikai tagad atklājies, ka galvenās detaļas ir bijušas pavisam citādas.

Dažādos aprakstus par U. Kurzemnieka tālākām gaitām sniedz kara laika preses izdevumi, taču tie drīzāk jāpieskaita par aptuveniem notikušā atēlojumiem.

Marks Kurzems raksta, ka pretēji no tēva ilgus gadus dzirdētiem stāstiem, ka viņu atraduši karavīri, kuri mežā meklējuši partizānus, īstenība bijusi pavisam citāda. Kāds baltkrievu zemnieks, ieraudzījis zēnu mežā, noturējis viņu par ebreju, mežonīgi piekāvis un pēc tam aizvilcis uz kādu ciematu, kur nodevis karavīriem, kuri iznīcinājuši ebrejus un partizānus.

Viens no karavīriem ir bijis kaprālis Jēkabs Kūlis (grāmatā saukts par seržantu, taču šī dienesta pakāpe viņam pieskirta tikai 1944. gada 1. janvārī. – U.N.), kurš mazo zēnu aizvedis uz netālo skolas ēku un piekodinājis, lai nesaka nevienam, ka ir ebrejs, tā izglābdams viņa dzīvību.

18. policijas bataljona pavēļu grāmatā J. Kūlis pirmo reiz minēts 1942. gada 7. jūlijā, kas apstiprina pieņēmumu, ka šajā laikā U. Kurzemnieks varēja nonākt pie latviešu karavīriem.

Grāmatas galvenais varonis Uldis Kurzemnieks jeb *Alex Kurzem* pirms dažiem gadiem apgalvojis, ka tad, kad viņu atraduši latviešu karavīri, viņš vēl nav pratis latviešu valodu un nav zinājis, ka vispār tāda zeme ir kā Latvija. Parasti novietojumā atradušies vairāki bataljoni, ne tikai latvieši, bet arī vācieši, ungāri, ukraiņi, baltkrievi, lietuvieši un citi.

“Kuri šāva cilvēkus, es precīzi nevaru pateikt. Tā bija, ka to darīja arī latvieši, taču es domāju, ka tur šāva partizānus, ne ebrejus,” saka Alekss Kurzems.

Pilnīgi nepamatots ir grāmatas autora M. Kurzema apgalvojums, ka U. Kurzemnieku uzņēmuši savās rindās cilvēki, kas, ļoti iespējams, pirms tam bija iznīcinājuši viņa piederīgos.

Mūsdienās pieejamie 18. bataljona kara laika dokumenti skaidri pierāda, ka bataljons saformēts 1942. g. 5. janvārī, Rīgā un sava komandiera kapteiņa F. Rubeņa (1902–1945) vadībā, 429 vīru sastāvā un aizbraucis uz Minsku tikai 1942. g. 4. maijā – vairākus mēnešus pēc tam, kad bija notikusi ebreju iznīcināšana Koidanovā.

Te jāpaskaidro, ka pēc Vācijas–PSRS kara sākuma 1941. g. 22. jūnijā ar ebreju, komunistu un citu kaitīgo elementu iznīcināšanu Baltkrievijā nodarbojās vācu drošības policijas un SD operatīvā grupa (*Einsatzgruppe B*).

Koidanovas ebreju kopienā iznīcināta 1941. gada 21. oktobrī, kad dažu stundu laikā nogalināti 1000 (pēc citām ziņām 1920. – U.N.). Tur darbojies 11. vācu rezerves policijas bataljons, kam pakļauts bija arī 2. (vēlākais 12.) lietuviešu palīg-policijas bataljons. Nošaušanas Koidanovā veikusi šī bataljona 1. rota.

4. jūnijā 18. bataljons devies uz Stolbciem, kur piedalījies cīņās pret padomju partizāniem Naļiboki un Derevno sādžu apkārtnē. 15. augustā bataljons atgriežas Stolbokos, bet 19. augustā ierodas Slonimā, kur uzturas līdz 22. augustam. Atsevišķas bataljona apakšvienības tiek iesaistītas Slonimas geto ārējā apsardzē 20. augustā, kad tiek nogalināti 400 no Slonimas geto vēl dzīvi palikušiem ebrejiem; taču drīzāk apšaubāma nekā ticama liekas iespēja, ka šī bataljona piederīgie būtu veikuši arī ebreju nošaušanu. Pie tam bataljons kopā ar baltkrievu paš aizsardzības vienībām Slonimas apkārtnē cīnījies arī pret padomju partizāniem, no kuriem daļa bijuši ebreju formējumi. Pēc A. Ezergaila domām, ja arī kādi latvieši piedalījušies Slonimas slepkavībās, tās, visticamāk, varēja būt latviešu SD vienības, kas tajā laikā darbojās Minskas rajonā.

Spilgti par 18. policijas bataljona darbību Baltkrievijā, atrodoties angļu gūstā, 1945. g. 14. augustā ir rakstījis kaprālis Kārlis Zirnīs: “No šejienes mēs uzsākām cīņas ar bandītiem, garos pārgājienos no 50–60 km dienā (...). Latvieši ar savu drosmi bija iedzinuši respektu. Apkārtnē bijām iesaukti par zaļo nāvi, tāpēc arī bieži gadījās, ka sādžu iedzīvotāji, redzot mūs nākot, pameta savas mājas un iebēga mežā, no kurienes tie bija ar varu jātagriež mājās (...) Pārcēlāmies uz Slonimu, kur bija jāņem sardze, jo SD vīri likvidēja geto un bija jābūt aculieciniekam SD vīru nežēlībām.”

Savukārt trimdas izdotajās pēckara publikācijās ir uzsvērts, ka liels atvieglojums bijis tas, ka baltkrievi, tāpat kā ukraiņi pret latviešu karavīriem izturējušies draudzīgi un visādi atbalstījuši, Citādi tas bijis ar vāciešiem.

18. policijas bataljons ir bijis iesaistīts arī turpmākās kaujās ar partizāniem, un tā

viena otra nežēlība bijusi jāredz arī mazajam Kurzemniekam.

Alekss Kurzems atceras, ka kopā ar latviešu karavīriem bijis Baltkrievijā, tad pēc bataljona iekļaušanas leģionā, apmācībās Veļikaje Lukos un frontē Volhovā, bet 1943. gada oktobrī Uldis nosūtīts atpakaļ uz Rīgu, kur viņš dažas reizes kopā ar J. Kūli jau bijis viesojies atvaļinājuma laikā.

Pārspīlēti un ne vienmēr patiesi šķiet M. Kurzema apgalvojumi, ka viņš nekad nesapratīšot, kāpēc karavīri izvēlējušies paturēt zēnu pie dzīvības, varbūt viņiem bijusi tāda mirkļa skaidrība par savu cilvēciskumu, kamēr viņi šeit dzēra un nogalināja.

Īpaša uzmanība grāmatā atvēlēta Latviešu leģiona pulkvedim Kārlim Lobem (1895–1985), kuram pēc Marka Kurzema domām ir bijusi nozīmīga loma U. Kurzemnieka likteņa noteikšanā. Taču patiesībai neatbilst grāmatā vairākkārtīgi apgalvotais, ka K. Lobe būtu bijis 18. policijas bataljona vai pat kādas latviešu policijas brigādes komandieris laikā, kad bataljons atradās Baltkrievijā. (..) Alekss Kurzems atcerējies, ka plkv. K. Lobi satīcis Volhovā un bijis ar viņu kopā arī Latvijā, kad viņi apciemojuši ievainotos karavīrus slimnīcā, kā arī izteicies: “Neko sliktu es par viņu nevaru teikt. Savulaik parakstīju un nosūtīju uz Stokholmu apliecinājumu, ka Lobe ir bijis labs cilvēks.” Tomēr M. Kurzems raksta, ka tēvu šādi rīkoties esot piespiedis Jēkabs Dzenis.

Savukārt M. Kurzems nav izpratis patieso noskaņojumu latviešu sabiedrībā. Viņa tēva kara gados valkātais formastērps ir acīmredzot bijis par iemeslu, lai kļūdaini rakstītu, ka latvieši ir flirtējuši ar nacismu utt. Ne mazāk absurdi ir arī citi grāmatā lasāmie apzīmējumi, piemēram, 1918–1920. gada Brīvības cīņu un Latvijas armijas simbols – uzlēcoša saulīte – te tiek nosaukts par latviešu SS emblēmu utt.

Pēc savas pagātnes atklāšanas un filmas “Laimes nesējs” uzņemšanas A. Kurzemam nācies izjust visdažādākās reakcijas – no viņa ir attālinājušies daļa draugu un viņa stāstu pretrunīgi uztvērusi arī vietējā latviešu sabiedrība. Kad viņš sniedzis liecības Holokausta centrā Melburnā, daudzi to uztvēruši nevis ar līdzjūtību, bet gan ar pārmetumiem. Bijuši pat cilvēki, kuri teikuši, ka, ja šis stāsts ir paties, tad viņam vajadzētu klusēt un nokaunēties, jo viņš esot pieteicies SS bataljonā piecu gadu vecumā un ir līdzvainīgs 6 miljonu ebreju noslepkavošanā.

Šodien A. Kurzems saka, ka reizēm jūtoties, ka viņā mīt divi cilvēki, kuri vairākus gadus klusējuši, tagad pamodušies un ne sevišķi labi satiek savā starpā.

Atbildot uz teikto, ka viņam vajadzētu ienīst vāciešus, Alekss par savi saka: “Naidis man nepalīdzēs un es esmu, kas es esmu. Es piedzimu kā ebrejs, mani uzaudzināja nacisti un latvieši, un es apprecējos katoļu baznīcā.”

Runājot par dokumentālo filmu “Laimes nesējs” Alekss atzīst, ka “tās veidotāji pāris vietās nav notikumus attēlojuši tā, kā patiesībā bijis, jo austrāliešiem nekas daudz nav zināms par 2. PK Eiropā (..). Ir kādas kļūdas, varbūt ne lielas, bet ir. Tās filmas jau tā tiek taisītas, lai tajās būtu vairāk kaut kādas sensācijas.”

A. Kurzems uzsver, ka visās intervijās, kur viņam jautājuši, viņš teicis, ka ir pateicīgs latviešiem par savu izglābšanu. “Man nav nekas pret latviešiem, bet te daudzi saka, ka latvieši ir slikti. Taču tas, ko es varu atbildēt, ir tas, ka pret mani viņi vienmēr izturējās labi. Viņi man bija tēva un mātes vietā.”

“Kopumā vērtējot grāmatu “Laimes nesējs” nākas konstatēt, ka tā ir prasmīgi un interesanti uzrakstīts stāsts, par kādu netipisku holokausta pārdzīvotāju, kas neapšaubāmi var izraisīt lielu interesi Rietumu sabiedrībā,” raksta U. Neiburgs. “Tas, šķiet, arī bijis šīs grāmatas mērķis – ne tikai atklāt Kurzemnieka kara laika pieredzi, bet darīt to pēc iespējas dramatiski un sensacionāli. Vienlaikus jāatzīst, ka grāmatas autoram M. Kurzemam bieži vien ne tuvu nav izdevies objektīvi izprast kara laika notikumus Austrumeiropā. Grāmatas autors, vāji pārzinot un par maz izmantojot latviešu izcelsmes vēstures avotus, kas vismaz daļēji būtu varējuši mainīt viņa priekšstatus par notikušo, bieži vien sniedz ļoti subjektīvu un vēsturiskai realitātei tikai daļēji atbilstošu skatījumu par sava tēva kara laikā piedzīvoto. Diemžēl daudzās kļūdas un faktu nepareizības ne tikai samazina grāmatas satura kvalitāti, bet arī nepamatoti met ēnu uz latviešu sabiedrību. Kaut arī latviešiem un Latvijai šai stāstā ir veltīts daudz vietas, ne dokumentālās filmas demonstrēšana Latvijā, nedz grāmatas “Laimes nesējs” izdošana latviešu valodā, nemaz nerunājot par Latvijas vēsturnieku iesaistīšanu diskusijā par grāmatā skārtiem kontroversāliem jautājumiem, tās autoriem vismaz līdz šim nav šķitusi pietiekami pievilcīga.”

Es nobeigšu savu stāstu ar izvilkumu no E. Laķa raksta “Par Uldi Kurzemnieku” (AL, 2007. g. 27. augusts): “Marks ir grāmatas rakstītājs, bet es nevaru atbrīvoties no sajūtas, ka arī Uldis ir mūs pievīlis, atļaudams Markam rakstīt tādas nepatiesības.”

PAR VECIEM UN NE TIK VECIEM LAIKIEM

No 1850. gada Austrāliju savos braucienos sāk arvien vairāk apmeklēt latviešu jūrniki un parādās arī viens otrs emigrants. 1891. g. no naturalizācijas dokumentiem redzams, ka Austrālijā dzīvo 158 personas, kas dzimušas Latvijā. Domā, ka vairums no viņiem bijuši žīdi. Liela latviešu ieplūde Austrālijā sākas pēc 1905. g. revolūcijas un, protams, pēc 2. pasaules kara.

Kādi vec-latvieši tad bija Austrālijā, bez jau minētā F. Brūvera? Kādu laiku par to interesējos arī es, un uz savāktās informācijas pamata sarakstīju lugu *Itnekad vairs nepārnāksu sētā*, ar vēlāko nosaukumu *Zem Dienvidu krusta*. Ar šo nosaukumu tā tika rādīta kā seriāls Latvijas TV pirms vairākiem gadiem. Agrāko latviešu dzīve koncentrējās Sidnejā, kur bija apmetušies visvairāk tautieši.

Daudz latviešu jūrnīku bija iebrāukuši Portpīrijas ostā (Port Pierie) Dienvidaustrālijā, kur labs skaits strādāja uz piekrastes kuģiem, Portpīrijas metāla kausētavās un citur. Nav zināms, vai ir bijusi kāda latviešu organizācija, bet vairāki latvieši bijuši aktīvi Portpīrijas krievu biedrībā. Viens no tiem ir bijis R. Spurous – Krievu biedrības (Revolucionāru pulciņa) bibliotekārs. Viņš 1911. g. ieradies Sidnejā, kas norāda, ka krievu rev. pulciņš ir jau pastāvējis pirms tam. Vēl darbojies J. Polis (no Kokneses) ar pieņemtu vārdu *Brown*, J. Melķis, Griguļa radnieks R. Grigulis, kapt. Švēde, Bandinieks.

Sidnejas latviešu (strādnieku) pulciņš nodibinājās 1913. g. Savās nepublicētās atmiņās par šo laiku rakstījis A. Klements. Sanāksmes Sidnejā notikušas pie F. Ieviņa,

kas bijis precējies ar ģīrieti. Kad Ieviņš nomiris, viņa atraitni apprecējis W. Cīrulis.

Kādi biedri tad ir bijuši pulciņā bez jau minētajiem? No 1913.–1932. g. F. Andersons, A. Erdmanis, B. Ansons, P. Suneklis, A. Oliņš, Kleinsmiths, K. Waltmanis, Bandineeks, Limbits, Shmidts, Brahmans, W. Ausinsh, Ch. Hansens, Plawinsh, Maldons, Shwehde, Silinsh, J. Meerinsh, Brehmers, Plaviņa kundze, Dobum, Lewards, Diksons, Lainasars, Strasdinsh, W. Ausing, Janshewskis, Rosenfeldts, Spehde, Bergs, Pippars, Speigs, K. Wihtols, R. Griguls, K. Alksnis, J. W. Melkis, Kuks, Tummings, Wahzsemneeks, Pints (K. Prinzis?), Kapteinis A. Rutkis (Rutke), Ansons, A. Ende, Kihs, J. Vogels, Kovals, J. Lagsdinsh, M. Spruhde, K. Kihsis, Feldners, K. Asiņewitch, K. Kahrlson, J. Mezhapuika, Freedmans, Zihrls kundze, Ashman, Olinsh.

K. Alksnis tiek vēlāk no pulciņa izslēgts un pievienojas 1928. g. dibinātajam Sidnejas latvju klubam. Šai klubā, citu starpā, ir arī F. Brūveris un K. Nīcis. 1928. g. otrā pusē ierodas koncertdziedātāja E. Jureviča- Cielava, kurai bijuši lieli nopelni Latvijas popularizēšanas darbā.

Jāpiemin, ka es 1981. g. intervēju K. Nīci, un šī intervija ir ierakstīta lentē.

Kārlis Alksnis ir bijis savā laikā aktīvs biedrs gan Sidnejas latviešu pulciņā, gan Sidnejas latviešu klubā un Sidnejas latviešu labdarības biedrībā. Viņš ir arī pirmais Latvijas valsts konsulārais pārstāvis Austrālijā. Ieskaņotā intervijā viņš raksturojis vietējo latviešu savstarpējās attiecības starpkaru periodā šādi: *Kad mēs satiekamies krogā, tad mēs ir draugi. Bet kad mēs iet biedrības lietās, tad mēs sāk strīdēties.*

Kādus 4–5 gadus klubs darbojas itin sekmīgi, bet tad darbība apstājas, lai gan pilnīgi neizbeidzas.

Arī otrs veclatvietis Jānis Andersons bijis aktīvs Latviešu pulciņā un vēlāk Sidnejas latviešu klubā. Viņš bijis spiests atstāt Latviju pēc 1905. g. revolūcijas un iebraucis Austrālijā gadu vēlāk. Viņam sekojuši viņa ģimenes locekļi, ieskaitot māti Līzu Andersoni, kas mira Sidnejā 1956. g. 105 gadu vecumā.

1939. g. Latvijas valdība viņai piešķir Atzinības krustu par Latvijas un latviešu kultūras popularizēšanu Austrālijā.

Jāņa Andersona vecāka meita Vanda, dz. 1911. g. ir, iespējams, pirmā latvietē, kas Austrālijā ieguvusi universitātes izglītību. Andersonu jaunāka meita (*Frances Anderson*) ir pati pirmā ierosinātāja dibināt ALLB. No veclatviešiem vēl jāmin K. Šics, M. Trankels u.c. 1926. g. Adelaidē ierodas Erna Strauts (Straut)

VĒL PAR VECLATVIEŠIEM, MANU LUGU UN LIESMAS TERORISTIEM

1996. gada 23. novembrī mana luga *Itnekad vairs nepārnākšu sētā* piedzīvo pasaules pirmizrādi. Nosaukums ir ņemts no dziesmas *Itnekad vairs nepārnākšu sētā/ lauztu šķēpu, noskumis un vārgs/ mirt vai uzvarēt es iešu, svētā/ zinu tāds tev esmu divkārt dārgs*. Uzvedējs ir Sidnejas latviešu teātris, režisore – L. Veikina. Es esmu skatītājs.

Mani vienmēr ir fascinējusi vēsture, varbūt tāpēc savos darbos es bieži kavējos pagātnē. Pirms gadiem manās rokās bija nonākusi Sidnejas strādnieku pulciņa kas-

es un protokola grāmata un F. Klārka (*Clark*) grāmata *The will-of-the-Wisp (Malduguns)*, kurā bija sīki aprakstīta latviešu teroristu pulciņa *Liesma* darbība Londonā pēc 1905. gada revolūcijas, kā arī izsekots latviešu teroristu gaitām Austrālijā. Tas man atklāja pavisam jaunu un mazpētītu vēstures posmu. Pēc Klārka grāmatas izlasīšanas lugas intriga bija rokā, un pēc trim gadiem arī pati luga.

Visi lugā minētie latvieši, izņemot Puiku, ir vēsturiskas personas, bet kriminālo pavedienu es palienēju no notikumiem Londonā.

Darbības laiks – 1910. gads. Vieta – māja Argaila laukumā Nr. 33, Millerpointā, Sidnejā, kur savā laikā dzīvojis F. Ieviņš. Tur bieži notika pulciņa sanāksmes, ieradās latviešu jūrnieki palasīt avīzes un iedzert pa alum.

Pulciņa biedrs F. Spurovs raksta savās atmiņās, ka 1910. gadā Portpīrijas pilsētīnā bijis ap 360 latviešu jūrnieku – matroži, kurinātāji kā arī četri tālbraucēji kapteiņi. Jūrnieki ir braukuši uz Austrālijas piekrastes kuģiem.

Lugā dzīvokļa saimniece ir īriete Mollija, kas dzīvo kopā ar bijušo revolucionāru, ostas strādnieku, pulciņa vadītāju Pēteri Sūnakli, vienu no maniem lugas varoņiem. Tajā brīdī es vēl nezināju, ka dzīvokļa saimnieks Ieviņš bijis precējies ar īrieti. Dzīvē P. Sūnaklis, saukts Melnais Pēteris, Krievu–japāņu karā bija dienējis Krievijas flotē.

Otra vēsturiskā persona ir Jānītis, *alias* Augusts Marens, *alias* P. Džonsons. Manam tālākajam stāstījumam nav tieša sakara ar lugu, bet tas dod zināmu ieskatu pēc-revolūcijas laikā un tās varoņos.

1910. gadā Anglijas laikrakstu slejas ir pilnas rakstiem par latviešu revolucionāru varas darbiem, aplaupīšanas mēģinājumu un slepkavībām Tothemā, Haunsdiča ielā un kauju Sidnejas ielā, Londonā. Londona jau kopš 19. gs. sākuma ir ievērojams pretcara kustības centrs, bet pēc 1905. g. revolūcijas pilsēta mudžēt mudž no žīdu, krievu bēgļiem, baltiešiem un cara slepenpolicijas – ohrankas – aģentiem. Šie cilvēki Īstendā (*East End*) veido savu getto. Viņu dzīves apstākļi ir ļoti slikti.

1909. gadā pāris latviešu bēgļu nodibina teroristu organizāciju *Liesma* ar samērā neformālu, bet starptautisku struktūru. Organizācijā ir ap 28 cilvēku. Tā sauktajā 5. grupā ir tikai latvieši. Vadītājs – Jēkabs Fogelis, 21 gadu vecs, revolūcijas laikā apvainots 5 cilvēku nogalināšanā. Viņam ir draugs, saukts Bifšteks, kas viņu iepazīstina ar savu saimnieku Kārli Pellermani, pie kura agrāk vai vēlāk dzīvo visi 5. grupas locekļi. Tas Pellermanim ir tieši pa prātam, jo viņš ir ohrankas ziņotājs. Trešais īrnieks ir Viljams Sokols, saukts Jāzeps, pēc amata pulksteņmeistars. Viņš darbojas par aplaupāmo vietu izlūkotāju. Vienu nakti pie viņiem pārguļ Jēkaba Pētersa brālēns Fricis Svārs, kas ASV apvainots laupīšanā. Arī cara policija viņu meklē par laupīšanu un policista nogalināšanu. Fricim ir draugs – Pēteris Pjatkovs (īstā vārdā Jānis Žākle), saukts Pēteris Krāsotājs. Viņš ierodas Anglijā un apmetas pie Fricē Svāra un židietes Lubas Mīlšteinas. Viņu dzīvoklis kļūst par 5. grupas pulcēšanās vietu. Liela stila aplaupīšanai grupa izvēlas zeltkaļa veikalu Haunsdičā. Pēteris Krāsotājs ir galvenais plānotājs, bet pats aplaupīšanā nepiedalās.

Abas blakus mājīgas veikalam noīrē Fricis Svārs un Maksis Smollers. Viena no mājām ir noliktava, kur neviens nedzīvo. Plāns ir tāds: cauri mūra sienai ielaudzies veikala telpā. Ir nedēļas nogale. Taču ziemas naktī kalšanas troksnis ir ļoti skaļš. To

izdzird kaimiņi un ziņo policijai. Ierodas policists un klauvē pie vienas no noīrētajām mājas durvīm. Durvis atver Gardšteins, pēc viņa izturēšanās policists saprot, ka kaut kas nav kārtībā. Viņš prasa, nezin kāpēc, vai Gardšteina sieva ir mājās? Saņemis negatīvu atbildi, policists solas pienākt vēlāk un dodas prom. Ierodas papildspēki – 8 policisti. Vien no viņiem dodas uz Nr. 11. Durvis atkal atver Gardšteins.

– Vai te kāds iekšpusē strādā?

Nav atbildes.

– Vai varat kādu pasaukt, kas runā angliiski?

Gardšteins atstāj durvis vaļā un dodas augšā pa kāpnēm. Policisti ieiet priekšnamā un vēlreiz noprasa, Vai te kāds strādā?

– Nē.

Vai viņi drīkstot paskatīties pagalmā?

Pa aizmugures durvīm ātri ienāk Peterss un ar šāvienu nāvīgi ievaino policistu. Arī Gardšteins sāk šaut uz nepabruņotajiem policistiem. Viens no viņiem ievainots izstreipulo uz ielas, otru šāviens ievaino kājā, trešajam trāpa sirdī. Pārējie iebēg mājā pāri ielai. Arī teroristi metas bēgt, šaudami uz visiem, kas vien kustas. Viens no policistiem mēģina atņemt Gardšteina pistoli un saņem četrus šāvienus kājā. Peterss viņam vēl raida divus šāvienus mugurā. Nāvīgi ievainotais policists norauj Gardšteinu sev līdzī zemē, un Maksis Šmollers viņu netīšām sašauj. Peterss un Dubovs aizvelk ievainoto Gardšteinu sev līdzī uz Pētera Krāsotāja māju. Tur viņu kopj Ļuba un viņas draudzene Zāra.

Fricis liek abām sadedzināt visus inkriminējošos dokumentus un dod rīkojumu: ja Gardšteins nomirst, tad viņu jāaplej ar parafīnu un jāsadedzina. No rīta Gardšteina veselības stāvoklis kļūst kritisks. Zāra ar Ļubu griežas pie ārsta, bet neviena no viņām nerunā angliiski. Ārsts savkārt nerunā idišā. Lauzītā franču valodā bedzot izdodas pierunāt ārstu atnākt pie ievainotā. Gardšteins drīz pēc tam nomirst. Tikai pēc pāris dienām ārsts informē policiju kā rezultātā Zāru apcietina. Ļubai viņas brāļi piespiež pašai pieteikties policijā.

Anglijā saceļas neapprakstāms sašutuma vilnis un saucieni pēc atriebības. Trīs policisti nogalināti, divi ievainoti. Emigranti gaida *pogromu*. Skotlendjarda nekompetence ir neticama. Pierādījumu trūkuma dēļ tiesa visus apsūdzētos atbrīvo.

Beidzot policija uzzin, ka Fricis un Sokolovs apmetušies Sidnejas ielā Nr. 100, otrā stāva istabā. 4. janvāra rītā maza apbruņota policistu grupa iezogas Sidnejas ielā un nosprosto kvartālu. Policija ir apbruņota ar vecmodīgiem revolveriem un primitīvām šautenēm. Teroristu rīcībā ir modernas Mauzera automātiskās pistoles. Visi kvartāla iedzīvotāji tiek evakuēti.

Plkst. 7.30 policija nolēmj pievērst sev ielenkto uzmanību, klauvējot pie dzīvokļa durvīm. Rezultātu nav. Tad inspektors liek saviem padotajiem mest ar akmeņiem 2. stāva logos. Pār metējiem nolīst šāvienu lietus. Viens no detektīviem saļimst ar lodi krūtīs.

Policija konstatē, ka tās ieroči nespēj sacensties ar aplenkto pistolēm. Tiek izsaukta regulārā armija. Ierodas 17 skotu gvardi, bruņoti ar *Lee-Enfield* šautenēm, arī policijai pienāk papildspēki. Nepārtrauktā šaudīšanās ir pievilkusi lielu baru skatītāju,

kas joprojām pieaug. Priekšpusdienā kaujā jau ir iesaistīti 1000 karavīru un policistu. Skatītāju ir vairāki tūkstoši.

Pēcpusdienā ierodas arī iekšlietu ministrs V. Čērčils, kurš gan operācijas vadībā neiejaucas, taču žurnālisti atzīmē viņa spējas vienmēr atrasties fotokameru priekšā.

Atved ložmetēju, bet incidents izbeidzas tikai tad, kad piebrauc zirgu vilkti lielgabali. Plkst. 13.00 aizdegas mājas 2. stāvs. Iespējams, ka ugunsgrēks izcēlies no pārsautā gāzes vada. Pēc dažām stundām no mājas atlicis tikai izdedzis skelets. Drupās atrod divus apdegušus liķus, vienu ar lodi pakausī, otrs dūmos nosmacis. Pasaules prese par šo notikumu zirgojas.

Londonā *liesminiekiem* dzīve kļūst par karstu, un viņi sāk meklēt ceļus, kā tikt prom. Jānītis (*Johnny*) ar brāli Fredi Džonsonu dzīvo pie Līgumiem, kādas žīdu ģimenes, kur sadraudzējas ar latviešu tautības jūrnieku Ernestu Dregeru. Fredis jau vairākus gadus ir Līguma kundzes mīļākais un dzīvo viņas maizē. Ģimenē ir arī 17 gadus veca meita Zāra, kurai vērību pievērš visi trīs. Uzvar Dregers.

Nolemj, ka Ernestam Dregeram jādodas uz Austrāliju un jāizsauc pie sevis brālis no Rīgas. Kaut Dregers nav ne britu, ne Austrālijas pilsonis, viņš saņem atļauju sev, Jānītim un Zārai atļauju izbraukt uz Austrāliju kā likumīgiem ieceļotājiem.

Kamēr Ernests ir Austrālijā, Zāras labumus bauda Jānītis. Kad Līguma kundze grib afēru izjaukt, Jānītis piedraud nogalināt ir viņu, ir viņas jauno mīļāko.

Frīmentlē jaunos emigrantus Jānīti, Zāru un Fredi Džonsonu sagaida Ernests, kas tūlīt sāk pildīt arī Zāras dzīves drauga funkcijas. Viņi visi dzīvo teltīs un strādā pie kāda Rietuma Austrālijas fermiera. Zāras dēļ drīz sākas naidi, jo viņa, Ernestam prom esot, nav sevišķi izvēlīga, kura gultā viņa guļ. Kad Ernests, pašam nezinot, nopērk zagtu šauteni, Jānītis ar brāli viņu denuncē, un viņš nonāk uz 2 mēnešiem cietumā. Zāra atkal nonāk Jānīša gultā. Vēlāk policija nepilngadīgo Zāru ievieto Pestīšanas armijas centrā.

Ernests abiem Džonsoniem atriebjas, paziņojot policijai, ka abi brāļi ir bīstami anarhisti un bijuši iejaukti slepkavībās Londonā. Viņus abus apcietina, bet pierādījumu trūkuma dēļ atkal atbrīvo. Džonsonus aizstāv jauns advokāts Džons Kērtins, vēlākais Austrālijas ministru prezidents. Dregers un Džonsoni pieņem britu pavalstniecību un 1. pasaules karā dien Austrālijas armijā Tuvajos Austrumos un Rietumu frontē, kur Jānītis pat izpelnās militāro medaļu. Pēc kara Ernests apprec Zāru, strādā fermā un audzina 6 bērnus. Viņš nomirst 1944. gadā.

Es nupat pārlasīju SLT darbības pārskatu *Spārnotie gadi*, kurā citēts, ko par lugu saka recenzente I. Rodžere. Nav jau pirmā reize, kad mēs abi neredzam lietas acs acī.

Viņa cita starpā raksta: *Par spīti pārsvarā latviešu personālam, lugas varone neapšaubāmi ir īriete Mollija Malone, un īru–latviešu vēsturiskās likteņu līdzības U. Siliņa lugā (apzināti vai neapzināti) secinājums tiek apstiprināts – latvieši raskuroti kā naivi un nekompetenti spēlētāji uz pasaules skatuves. Lugas darbības īstais katalizators ir īriete Molija, un viņa ir darba visdzīvākais un vispilnīgāk veidotais*

raksturs.

Asā pretstatā abi latvieši ir revolūcionāri ar spēļu pistolēm. Pat Jānītis, kurš ir parādīts ar īsta revolūcionāra nežēlīgo gatavību visu upurēt nākotnes mērķim, trešajā cēlienā ar farsisku bankas aplaupīšanu noslīd gandrīz muļķa līmenī. (??? – U. S.)

(...) Tā nav ne traģēdija, ne komēdija, ne politiska satīra, ne romantiska drāma, ne mistērija. Kas tad?

Atbilde: melodrāma.

Viens otrs labs vārds teikts par aktieru spēli.

Izcilāko esmu pataupījusi beigām. Jānīša un Pētera Sūnakļa iereibušā nakts saruna un aso, rūgto atmiņu apmaiņa pirmajā cēlienā bija labākais skats, ko esmu redzējusi jebkurā latviešu izrādē uz Sidnejas skatuves.

Luga sākas ar prologu, kas norisinās pilnīgā tumsā. Acīmredzot, pareizāk būtu teikt, ausīm dzirdot, tiek aplaupīta banka un laupītājus pārsteigusi policija. Viss notiek angļu valodā. Atskan divi šāvienī, un skatītājs saprot, ka laupītājs vai laupītāji ir nošauti.

Pēc pāris minūtēm iedegas gaismas un skatītājs ir Molijas Malaunes un Pētera Sūnakļa dzīvoklī, kuru lielā steigā atstāj Molija, atver durvis un viņas priekšā stāv detektīvseržants Patriks O'Šonesijs. Tālāk seko pratināšana. Molijas stāsts ir rādīts kā dzīvas bildes, kurās O'Šonesijs šķietami nepiedalās, tikai noskatās. Molija stāsta par savu dzīvi kopā ar bijušo revolūcionāru Pēteri Sūnakli, kā ieradies Jānītis, profesionāls revolūcionārs, ar uzdevumu noorganizēt laupīšanas, lai iegūtu līdzekļus tālākai revolūcionārai darbībai Krievijā. Bet Pēterim ir netīra sirdsapziņa, jo viņš ir pratināšanā Jānīti nodevis. Jānītis apcietināts, bet pierādījumu trūkuma dēļ atbrīvots.

Visus daudzos blakus pavedienus, nebūs vērts klāstīt. Kad atklājas Sūnakļa nodevība, Jānītis viņam atriebjas, piespiežot piedalīties bankas aplaupīšanā, uz kurieni Pēteris dodas Jānīša gādībā ar nepielādētu pistoli.

Vienalga, ko saka Rodžere, es neesmu par lugu nokaunējies. Ja tā bija ne šis, ne tas, kāpēc rež. E. Freibergs to ieteica rež. Ģ. Nagainim uzvest Latvijas TV? Bet par to vēlāk.

Par *Liesmas* darbību Londonā lasāms arī latviešu valodā iznākušā grāmatā *Pa stāvu liesmu debesīs (nenotveramā latviešu anarhista Pētera Māldera laiks un dzīve)*. *Dienas Grāmata*, 2012.

ANZAKI

Austrālieši savus karavīrus sauc par *anzakiem*, arī par *digeriem*. Vārds nāk no zeltraču laikiem – *digger* – racējs. ANZAC ir saīsinājums un nozīmē Austrālijas un Jaunzēlandes armijas korpuss, kas tika saformēts 1. pasaules karā un piedalījās pirmo reizi neveiksmīgajā Gallipoli akcijā, Turcijā. Kad 1. pasaules kara laikā Krievijā izsludināja mobilizāciju, Krievijas pilsoņi ārzemēs saņēma pavēli pieteikties dienestam sabiedroto armijās.

Runājot par anzakiem, es neesmu pārliecināts, vai šis raksts ir pareizā vietā, bet riskēsim!

1. pasaules kara laikā kāda lorda muižā Anglijā lapsu medībās piedalās arī viens no frontes atvaļinājumā esošiem anzakiem. Lapsu medības ir asins sports, formāls pasākums. Visi mednieki ir zirgos un uniformās. Vispirms dzinēji ar lielu troksni izdzen lapsas no alām. Tad pirmais jātnieks, kurš ierauga lapsu vai lapsas, sauc: *tali-hau!* Visi jātnieki metas lapsām pakāļ, un, ja suņi tās noķer, uz vietas saplosa. Pēc medībām lords anzakam saka: *Paklau, manu zēn: tā medībās neuzvedas. Tam, kurš, pirmais ierauga lapsu, jāsauc: tali-hau! Un nevis: tur tas bastards skrien.*

1. pasaules kara laikā Austrālijas bruņotajos spēkos, t.s. anzakos, dienējuši 157 Latvijā dzimuši karavīri, starp tiem 112 latvieši un lībieši, lai gan daļai bijis tēvs vai māte svešautieši. Tautību ne vienmēr pētniekiem ir bijis viegli noteikt. Latvieši vairāk nekā citas tautības ir pārmainījuši savus uzvārdus pret vairāk rietumnieciski skanošiem. Bez tam arī armijas rakstveži jauno karavīru vārdus ir bieži sagrozījuši līdz nepazīšanai. No minētajiem 157 anzakiem 80 ir kaut kad bijuši jūrnieki.

Lielākai daļai ir bijusi zemākā dienesta pakāpe (kareivis).

Augstākā sasniegtā dienesta pakāpe:

Virsniekvietnieks, II klase – 1

Seržanti – 7

Kaprāļi – 2

I kl. gaisa spēku mehāniķis – 1

II kl. gaisa spēku mehāniķis – 1

Dižkareivji – 3

Saņemtās Goda zīmes:

Militārais Medālis – 7

Izcila Dienesta ordenis – 1

Dienesta medālis – 2

Minēts virspavēlniecības ziņojumā – 1

Krituši – 25

Latviešu anzaki cīnījušies Galipolē (Turcijā), Ēģiptē un Rietumu frontē Francijā. No anzakiem 2. pasaules karā brīvprātīgi dienēt pieteikušies 13.

Aprīļa 25. datumā ir svarīgs notikums – ANZAC diena. 1. un 2. pasaules kara veterāni maršē, skatītāju sveikti, Viņu rindās ir arī sievietes-žēlsirdīgās māsas. Gājēju kuplīna pūtēju orķestri, skotu dūdu orķestri. Bijušie karavīri, medāliem piekrūtīm, soļo zem savas vienības karogiem vai plakātiem ar vienību nosaukumiem. Gados vecie veterāni brauc vaļējās mašīnās.

Visās pilsētelēs un lielpilsētu priekšpilsētās ir statujas – uz postamenta stāv

austrāliešu digers ar slaveno *slauch* cepuri galvā.

Pie šiem pieminekļiem notiek rītausmā piemiņas brīdis kritušajiem karavīriem.

Pēc gājiena zēni dodas uz krogu vai RSL klubiem un sākas atkalredzēšanās prieki. Šajā dienā policija atļauj uz ielām spēlēt *two-up*, kas ir azarta spēle.

AK, SIDNEJA, TU SKAISTĀ!

Kopš iebraukšanas brīža es esmu Sidnejas ostu redzējis daudzas reizes, bet vēl arvien, kad es uz to skatos spilgtā saules gaismā no okeāna puses, man aizraujas elpa. Es esmu redzējis citas izslavētas skaistules kā Sanfrancisko, Neapoles ostu, bet Sidneja tās atstāj ēnā.

Ieeja ostā no okeāna ir norobežota ar divām stāvām klinšu sienām – Ziemeļ-galvas (*North Head*) un Dienvid-galvas (*South Head*), kas sadala arī pilsētu ziemeļu un dienvidus daļās. Arī šīm galvām ir sava vēsture.

Dienvid-galva ir slavena pašnāvību vieta. Lēciens no klints ir pamatīgs un kārotais rezultāts garantēts. Tur dzīvību pazaudēja arī jauna latviete, turīgu vecāku meita.

Ziemeļ-galva ir bijusi *camaraigal* cilts apbedīšanas, ārstniecības un cermoniālo kauju vieta, rotāta ar klinšu gleznojumiem.

Izbraucot cauri ieejai, pa labi paliek Menlija (*Manlie*), viena no Sidnejas priekšpilsētām, uz kurieni kursē kuģītis, un tieši ostas malā Tarungas (*Taroonga*) zooloģiskais dārzs. Osta zarojas, veidojot līčus, vienā no kreisā krasta līčiem ir jahtu osta, tālāk Karaliskais Botāniskais dārzs.

Tagad esam nonākuši pie Benelong Pointa (*Bennelong Point*), kur šodien stāv slavenais Sidnejas operas nams.

Atiesim atpakaļ uz to pašu Sidnejas pilsētu pirms kādiem pāris simts gadiem.

Kad kapteinis Kuks izkāpa Botānijas līča krastā, tagadējā *Kurnell* apgabalā, viņš tika saņemts no aboriģēniem ne īsti draudzīgi, ne nedraudzīgi. Iedzimtie skandēja unisonā:

Svešinieki, tu ej!

Spoks, ej prom!

Ej prom šodien!

Akmeni met!

Šķēpu met!

Kā zinām, spoks atgriezās. Pirmā transporta komandierim kapteinim Filipam Londonā bija dotas instrukcijas, kā izturēties pret vietējiem iedzīvotājiem, kas tolaik bija pārsteidzoši liberālas. Filips centās instrukcijas izpildīt.

Eiropieši bija pārsteigti par aboriģēnu izskatu, kas staigāja apkārt pilnīgi kaili, bieži ar balto mālu nokrāsotu seju, kas atgādināja masku. Vīriešiem arī trūka viens vai divi priekšzobi, kas bija obligāti jāizsita ieviešanas ceremonijas laikā vīru kārtā. Tā kā arī kapteinim Filipam trūka viens priekšzobs, aboriģēnu acīs tas bija pluss. Toties

viņiem bija pilnīgi nesaprotama balto apsēstība ar drēbēm, un viņi sāka šaubīties, vai atbraucēji vispār ir vīrieši. Tā reiz bars iedzimto aplencis ārstu Arturu Bouzu (*Bowes*) un pieprasījis, lai tas uzskatāmi pierāda, pie kāda dzimuma viņš pieder. Bouzs viņu ziņkārību apmierinājis.

Lai tiktu pie tulka, baltie sagūstījuši 24 gadus veco Arabarū (*Arabaroo*) un ar lielām grūtībām piedabūjuši viņu tik tālu, ka iedzimtais jau staigājis apkārt apģērbies un dzēris tēju, bet baku epidēmijā nomiris. Pēc sērgas iedzimtie ilgu laiku nav rādījušies balto tuvumā.

Tad sagūstīts Kolbijs (*Colbee*) un Bennelongs. Kolbijs jau pēc divām nedēļām izbēdzis, bet Bennelongs bēgot noķerts, kas tad arī bijis galvenais informācijas avots par iedzimto kultūru un paražām. Viņš arī kopā ar Jemervreanne (*Yemmevrawanne*) dodas Filipam līdz uz Angliju.

1780. gadā Bennelongs uzaicina kapteini Filipu uz valzivs gaļas mielastu, ar nodomu gubernatoru nogalināt. Tas gan nav izdevies, un Filips saņēmis tikai šķēpa dūrienu plecā.

Nu re, kamēr es stāstu, mēs esam jau aizbraukuši garām Dārza salai (*Garden Island*), kas pieder kara flotei, un esam pie Sidnejas tilta, ko skauģi un nelabvēļi no citiem štatiem dēvē par *drēbju pakaramo*. Tā krāsošanā piedalīties arī viens no agrīnajiem latviešu emigrantiem un par tiltu sarakstījis pat dziesmu.

Sidnejas tilta dienvidu galā slejas slavenais Roks (*Rocks* – klintis) distrikts. 19. gadsimtā tur atradušies daudzi krogī, meitu mājas – īsta salašņu bedre. Ugunsgrēkā viss sadedzis. Tā ir senākā un viena no interesantākajām vietām Sidnejā. Senos laikos – 18.gs tur bijušas arī karātavas. Tur atrodas arī vecākais Sidnejas krogs un vecākā baznīca. Starp Austrum-Rokiem un Rietum-Rokiem ir klintī izkalts viadukts, kuru izstrādājuši noziedznieki. Akmenī vēl skaidri redzamas kalta atstātās pēdas.

Latviešiem varētu interesēt, ka vienā no Roku dzīvokļu mājām bija 1905. gada revolucionāru pulciņa tikšanās vieta.

Pretī Rokiem līča otrā pusē ir Ziemeļ-Sidneja ar slaveno izpriecas centru Luna parku (*Luna park*). Tikuši cauri tiltam (lielie kuģi tālāk par tiltu netiek), mēs iebraucam Paramatas upē, kas sākuma posmā ir plata, garām tagadējam Olimpisko spēļu kompleksam, jaunajai Lieldienu skates (*Easter Show*) vietai un beidzot esam Paramatā – pirmā gubernatora dzīves vietā. Esiet sveicināti pilsētā *Kur zuši dzīvo!*

Sidneja ir pilsēta, kas veidojusies, kā pati māc un prot, ar neskaitāmām priekšpilsētām, kuras atdala gan meži, gan nacionālie parki, osta, ezeri, upes. Pilsētas centra rajonu sauc par *siti* (*City*). Arī dažām lielākām priekšpilsētām ir piešķirts *sitijas* tituls. Lai Sidneju šķērsotu ar mašīnu no robežas līdz robežai, būtu nepieciešamas vairākas stundas.

Okeāna karsts ir klinšains, ko vietām nomaina smilšains liedags, t.s. *bīčs*. Arī šajās vietās ir izaugušas priekšpilsētas sarkaniem dakstiņu jumtiem, kas ir viena no Sidnejas raksturīgām iezīmēm.

Ļoti slavens liedags ir *Bondai bīčs* (*Bondi beach*). Brīnišķīga balta smilts, kafejnīcas, bāri, viesnīcas. Tagad viens peldvietas stūris rezervēts nūdistiem. 1950. gados šāds fakts būtu kas nedzirdēts. *Bīča* inspektori, kurus algo vietējā pašvaldība (*Municipal council*), tādas izvirtības nepieļāva.

Galvenās satiksmes artērijas vertikāli ošai ir Džordža (*George*), Pita (*Pitt*), Kastlerai (*Castlereagh*) un Elizabetes (*Elizabeth*) ielas. Džordžiela kādreiz bijusi vērsu (*bullocky*) pajūgu ceļš. Melburnas pilsētas tēvi tālredzīgāki teikuši, ka ielām jābūt taisnām un platām, jo varot pienākt laiki, kad ikvienam iedzīvotājam būs zirgs.

Ar pajūgiem bijis tā: likums atļāvis vērsu dzinējiem nokārtot savas mazās vajadzības uz ielas, bet bijis jāstāv ar seju pret ratiem. Man šķiet, ka mūsu ierašanās laikā šis likums vēl nebija atcelts. Es atceros, ka kāds vīrs bija izmantojis senās tiesības, stāvod pie savas automašīnas, un nonācis tiesas priekšā.

Vērsus vairs neredz, to vietā pa ielu kursē tramvaji, autobusi un apakšzemē – vilcieni. Ir pavisam četras apakšzemes stacijas.

Pilsētas epicentrs ir Galvenā pasta iestāde (GPO), liela smilšakmens celtnē, no kuras tiek mērītas visas distances. Tā atrodas Mārtiņa laukumā, kur slejas pieminekļi kritušajiem karavīriem.

Te atrodas arī lielais Sidnejas pilsētas nams (*Town Hall*), kur vēlākos gados notiek mūsu Kultūras dienu koncerti.

Piecdesmitajos gados augstceltnes pilsētā nav. Vecās ēkas ir būvētas no smilšakmens blūkiem, kurus kaluši cietumnieki. Tas ir bijis galvenais būvmateriāls.

Vēl kāda Sidnejas īpatnība – vecajās priekšpilsētās skaisti izskatās balkonu rēliņi. Gribas tos nosaukt par metāla mežģīnēm. Šodien kas tāds *maksātu roku un kāju*, kā angļi saka, runājot par dārgām lietām.

Bijušajos gubernatora zirgu staļļos tagad mājo Konservatorija. Pilsētas vidū lielais Haidparks (*Hyde park*); anglikāņu Sv. Andreja katedrāle, katoļu Sv. Mērijas katedrāle, Sidnejas universitāte, tirgi. Katoļi tajā laikā nebija sevišķi ierēdzēti. Izejot cauri ķīniešu rajonam, mēs beidzot nonākam slavenajā Kings Krosā (*Kings Cross*) – eksotiskā izpriecās rajonā ar bāriem, kafejnīcām, *strip-tīz* un citām pieaugušo izpriecās vietām, populāriem restorāniem, sākot no lētākajiem un beidzot ar visstilīgākajiem un dārgākajiem, lētām t.s. budžeta viesnīcām un augstas klases hoteliem.

Krosā īstā dzīve sākas tikai no pusnakts un beidzas ap pieciem no rīta. Piecdesmitajos gados tur nebija par savu dzīvību jābaidās. Varēja staigāt pa tumšajām, šaurajām ieliņām, pasēdēt mazos nomales kafijas šopos plecu pie pleca ar kriminālo pasauli. Nevienš tevi neaiztika.

Kings Krosā es vēlāk arī pieliku punktu savām vecpuiša dienām. Vispirms ar līdzjutējiem satikāties krogā. Nabaga Siliņš! 32 gadus dzīvojis kā cilvēks un nu tālāk dzīvos kā precēts vīrs! Kaut kas jāizstrādā, kas viņam tiks šo dienu atcerēties!

Prom uz *Sarkano lampu* rajonu! Pie Kings Krosa vesela iela bija ierādīta pasaules vecākai profesijai. Plāns tāds: noīrēt meitu mājā uz pusstundu mazu istabiņu, kur

katrs izdzers vienu pudeli alus. Aidā! Mūsu sarunu vedējs bija tagad pazīstams sabiedrisks darbinieks. Neviena ar mums nevēlas ielaisties. Viena meitene tā kā būtu ar mieru, bet šās suteners ne par ko. Tikai alu dzers? *Get lost!* (Zūdiet prom!)

Vienam no mūsu bandas mašīnā bija iemontēta trauksmes sirēna. Šis drāž ar savu vāģi pa ielu, sirēnai kaucot, klienti un meitenes jūk uz visām pusēm. Ho, ho, ho! Tas bij *bloody funny!* (nāvīgi jocīgi). Uz kurienu tagad? Ir viena vieta pasaulē, Ir viena vieta īstā...

Jūs uzminējāt – uz krogu! *Bloody* Siliņš precas! *The stupid clot!* (Muļķa desa). Kā Anšlavs Eglītis saka:

*Un zuda kaunība,
Ak, skaistā jaunība!*

AUSTRĀLIJAS BUŠS, ZVĒRI UN ZVĒRIŅI

a) Kad bušs nav bušs

Austrāliešu *lingo* (žargonā) *bušs* (*Bush*) nav tikai vārds, bet jēdziens. Tiešā tulkojumā nozīmē krūmus, bet kas tie par krūmiem, kas aug 20–30 m garumā. Vārds *forest* (mežs) tiek lietots tikai oficiālos dokumentos u.c. Ja saka, ka *he is from the bush* (viņš ir no krūmiem), tad tas nozīmē, ka cilvēks nāk no laukiem. Ja runā par kādu nenoteiktu vietu, kas ir tālu prom, tad saka *beyond the Black stump* (aiz melnā (apdegušā) koka stumbra) vai arī *back of Bourke* (vēl aiz Berksas) *Bourke* ir pilsētele laukos. Tādā pašā nozīmē tiek lietots arī *Never-Never* (Nekad-nekad – tuksneša nosaukums Austrālijas vidienē), *Outback* (nomaļa vieta), *Woop-Woop* (kaut kur laukos), *Bullamakenka* (nenoteikta vieta). Austrālijas vietējie (*native*) koki ir ar cietu koksni (*hardwood*) un ar nedaudz izņēmumiem, nav īsti piemēroti būvniecībai.

Populārākais Austrālijas koks būs eikalipts, kam ir ap 700 šķirņu. Eikalipti reģenerējas tikai ar ugunsgrēka palīdzību.

Meža ugunsgrēki (*Bush fires*) te ir neticami mežonīgi, nodara lielu postu un prasa cilvēku upurus. Kā tad šie ugunsgrēki izceļas? Šodien arvien vairāk tas ir ļaundabīgs cilvēka darbs, bet uguns var izcelties arī no zemē guloša stikla gabala, saplēstas pudeles, kas saulē darbojas kā lēca. Vēl par iemeslu var būt cilvēku neuzmanība. Eikaliptu lapas satur eļļu, kas ir pirmklasīga degviela. Uguns uz priekšu virzās divās frontēs jeb vaļņos. Pirmais valnis, barodamies no izgarotās eļļas, skrien uz priekšu pa koku galotnēm, otrs valnis virzās lēnāk un nodedzina pārējo. Visātrāk uguns virzās pret kalnu. Baismīgi vēja auri – skābeklis gaudodams gāžas iekšā izdedzinātā vietā. No zemes tiek izsūkti koki ar visām saknēm. Ja cilvēks sēž mašīnā, tad viņam ir iespēja izglābties. Tā ir jāizbrauc iespējami klajākā vietā, jāatstāj strādājam motors, kas darbina dzesinātāju. Jānoguļas uz grīdas un jāapsedzas ar segu, jo divi no galvenajiem nāves iemesliem ir siltuma radiācija un nosmakšana. Pētījumi rāda, ka mašīnas benzīna bāka tik ātri nemaz neeksplodē, kā mēs domājam 1950. gados.

Austrālijas ziemeļos meža ugunsgrēki nav tik bīstami, jo eikalipti satur daudz mazāk eļļas, bet dienvidus pavalstīs – Viktorijā un Jaunā Dienvidvelsā – pirms pāris gadiem plosījās meža ugunsgrēki, kādi Austrālijā vēl nebija redzēti.

b) Lai rauj savu vainadziņu šārks vai krokodilis

Austrālijas okeānos dzīvo pieci bīstami radījumi – haizivs (shark), krokodilis un kastveidīgā dzelīzivs (*Box jellyfish*), dzeloņraja (*Stingray*) un zilriņķu astoņkājis (*Blue ringed octopus*).

Haizivis.

Peldētājiem visbīstamākā ir haizivs. Es nezinu, cik ir sakosto, bet pēdējos 50 gados haizivis ir nogalinājušas vairāk nekā 20 cilvēkus. Lai gan primāri plēsoņa ir sālsūdens zivs, divas pasugas dzīvo Ziemeļu teritorijā arī saldūdens upēs – *Northern River shark* un *Speartooth shark*. Visā pasaulē zināmas aptuveni 450 haizivs pasugas.

Lielākā daļa no haizivs pasugām ir plēsoņas, kļūst aktīvas tikai ar krēslas iestāšanos un medī naktī. Vēl tagad es šad tad domāju par mūsu naksnīgajiem izbraukumiem uz jūrmalu, kad mēs ar lielu troksni gājām peldēties. *Ignorance is bliss*, saka Toms Greijs (*Thomas Gray*). Tik tiešām!

Vairākas pasugas ir cilvēkiem ļoti bīstamas: *the Great White shark*, *Tiger shark*, *Bull shark*, minot tikai dažas.

Segtajā līcī, pie kura atrodas latviešu Vasaras vidusskola, vienu peldētāju haizivs pārkoda uz pusēm. Haizivis gaļa ir mazvērtīga, bet spuras Āzijas tirgos nes lielu naudu.

Krokodiļi.

Krokodilus jādala divās grupās: sālsūdens krokodilos un Džonsona jeb saldūdens krokodilos – abi dzīvo karstajos Austrālijas ziemeļos un ir gaļas ēdēji.

Visbīstamākie ir sālsūdens krokodili jeb *soltiji*, kas gan dzīvo sālsūdenī, bet jūtas kā mājās arī saldūdenī, respektīvi upēs. Tie ir sastopami pat 7 m garumā.

Saldūdens krokodili – sastopami arī sālsūdenī – nepārsniedz 3 metru garumu, bet arī tie ir klasificēti kā bīstami.

Krokodila dzinējspēks ūdenī ir viņa aste. Acis un nāsis atrodas galvas augšpusē. Apveltīti ar ļoti spēcīgiem žokļiem, viņi barību norij lielos gabalos, to nesakožot, tā tiek vēlāk pārstrādāta kuņģī.

Es esmu redzējis krokodilu fermā, ka tas aprij vistu ar visām spalvām. Kas par lielisku gremojamu aparātu!

Dabā krokodili pārtiek no zivīm, maziem dzīvniekiem, ūdens putniem un pat mājlopiem. *Cilvēkēdēji* uzbrūk arī cilvēkiem, ja tie gadās pa roka.

Krokodils vispirms sagrābj medījumu, tad iepeld dziļāk ūdenī, apmet tā dēvēto *nāves kūleni* un medījumu noslēcina. Viņi var izlēkt $\frac{3}{4}$ sava ķermeņa garumā ārā no ūdens, lai nogrābtu medījumu. Rāpuļi arī ļoti ātri kustas uz sauszemes.

Ziemeļu teritorijā ir pieejamas krokodilu tūres mazā kuģītī pa Adelaides upi. Braucamais līdzeklis pieder aborigēnu sabiedrībai, bet to operē baltie. Kuģīša sānos

ir stikla logi. Nav ilgi jāgaida, kad kuģītim tuvojas kāds soltijs, kas, kā redzams, nav pirmo reizi ar pīpi uz jumta. Kuģītis apstājas. No klāja tiek nolaista “makšķere” ar auklā piesietu gaļas gabalu. Tas tiek turēts apm. 3 m virs ūdens.

Ar varenu lēcieni *kroks* pagrābj ēsmu. Varens skats! Foto aparāti iet klik-klik-klik. Kroks aizpeld, un mēs braucam tālāk.

Krokodili nav lieli rīmas. Ko nevar apēst, viņi *iemarinē* – sapūdē ūdenī, kas savkārt pievelk zivju barus.

Kroki savā starpā sarunājas ar skaņām – jaunie sauc palīgā pieaugušos, kad viņi jūtas apdraudēti, pieaugušie sarunājas savā starpā ar skaļiem rēcieniem un kad jūtas apdraudēti – šņāc un rūc.

Slavens krokodilu mednieks bija latvietis Arvīds Blūmentāls, bijušais leģionārs, tagad miris. Viņš ķēra saldūdens krokus ar kailām rokām. Es Blūmentālu satiku vienās no pirmajām Kultūras dienām Melburnā. Mazliet aprunājāties. Vecuma dienās viņš raka opālus Kūper Pedijā. Bija paguvjis pat noprecēt vienu no austriešu dižciltīgajām.

2008. g. oktobrī krokam par upuri krita kāds krabju zvejnieks. Aizdomās tika turēts Čarlijs, ko ilgu gadu turēja par vainīgu vairāku cilvēku pazušānā. Šogad bija pazudis suns, un zirgs upmalā atrasts bez galvas. Zirgs ir viena lieta, bet ar cilvēka nogalināšanu Čarlijs savai karjerai pielika punktu. Viņu noķēra un vēderā ar rentgena palīdzību atrada dažas zvejnieka ķermeņa daļas. Čarlijs nonāca krokodilu fermā.

Nesen redzēju filmu par kādu vīru, kas bija pieradinājis krokodilu kā suni un gāja ar viņu kopā peldēties!!! Krokodila smadzenes nav lielākas par kastani. Vai viņa saimniekam tās bija tāda paša lieluma vai mazākas?

c) Rajas

Kas tad tā raja tāda ir? Nekas cits kā plakana zivs, pamatā līdzīga mūsu lestei jeb butei, lai gan šī forma var mainīties atkarībā no sugas. Austrālijā sastopamas kāds 50 rajas sugas un pasugas, pa lielākai daļai nekaitīgas.

Elektriskā raja dzīvo seklā ūdenī, ir pilnīgi akla un bieži sevi ierok pilnīgi smiltīs vai dubļos. Elektriskais centrs spēj dot līdz 250V lielu lādiņu un to atkārtot piecdesmit reizes 10 minūtēs. Raja to lieto, lai paralizētu mazākus jūras dzīvniekus savam ēdiengaldam un atvairītu plēsoņas. Ar tādiem līdzekļiem atvairīt haizivis gan bieži neizdodas.

Viena pasuga mīl uzturēties Kvīnslandes upju grīvās un gulēt zem ūdens smiltīs. Rajas ķermenis pilnīgi saplūst kopā ar apkārtni un ir grūti redzams. Raja vairās no cilvēkiem un labi, ka tā, jo tur, kur sākas aste, rajai atrodas viena vai vairākas indīgas šautras.

Tā tika nogalināts slavenais naturālists Stīvs Ērvins, kas piepeldēja bez aizsargvestes par daudz tuvu dzeloņrajam un saņēma šautru krūtīs. Epizode tika filmēta un Stīvs taču nevarēja rādīt, ka viņš, pasaules autoritāte, slēpjas aiz aizsargtērpiem. Tas viņam maksāja dzīvību. Viņš pats izrāva šautru ārā, zaudēja samaņu un noasiņoja. Ja šautra būtu palikusi krūtīs, viņš, iespējams, būtu izdzīvojis.

Inde izsauc ārkārtīgas sāpes un var būt cilvēkam fatāla. Tā saglabā savu potenci pat tad, kad izžuvusi. Šautra var būt līdz 35 cm gara. Kapteiņa Kuka laikā iedzimtie šautras lietojuši kā uzgaļus saviem žebērķiem un šķēpiem. Dzeloņrajas var sasniegt 100 kg svaru.

d) Medūza

Atļaujiet man jūs iepazīstināt ar medūzu (*Box Jellyfish*) – vienu no visefektīgākajām okeāna slepkavām, cerībā, ka jūs paši to nekad neiepazīsit personīgi.

Šis radījums ir gaiši zilā krāsā, caurspīdīgs ar zvanveidīgu ķermeni, kuram ir 4 sienas, katra aptuveni 20 cm gara, ar līdz 15 taustekļiem katrā stūrī. Taustekļi var būt līdz 3 m garumā ar līdz 5,000 dzeļšūnām. Būtne pārvietojas ar ātrumu 4 mezgli stundā (1 mezgls = 1853 m), izmantojot reaktīvās kustības mehānismu. Tā nav sastopama nemierīgā jūrā, bet pēc lietus gāzēm lielos vairumos uzturas upju grīvās.

Medūza parasti nāk krastā paisumā. Barība – mazas zivtiņas u.c. Medūzu sezona Ziemeļ-Austrālijā sākas ar lietainā laika iestāšanos oktobrī un ilgst līdz aprīlim. Vairāk uz dienvidiem gar Ziemeļ-Kvīnslandes un Ziemeļ-Rietuma Austrālijas krastu sezona ilgst no novembra līdz martam. Lielais barjeru rifs no medūzām ir brīvs visu gadu.

Būtnes dzēliens ir tik indīgs, ka bez tūlītējas medicīniskās palīdzības izdzīvot nav iespējams. Pirmajai palīdzībai nekad nedrīkst lietot metilēto spirtu vai alkoholu. Uz taustekļiem jālej liels daudzums mājas etiķa, kas padara indes šūnas taustekļos neaktīvas. Pēc tam jāatbrīvo ķermenis no taustekļiem. Var būt vajadzīga mākslīgā elpināšana un sirds masāža.

Ir pieejama pretinde. Medūza sastopama tikai tropos un subtropos.

e) Zilriņķu astoņkājis

Tas būs pirms kādiem 40–50 gadiem, kad Sidnejas jūrmalā atrada mirušu kādu karavīru. Post-mortemā viņam uz rokas atradu tādu kā nobrāzumu. Vainīgais izrādījās zilriņķu astoņkājis (*Blue ringed octopus*). Nāves cēlonis sacēla trauksmi visā Sidnejā. Nevienam nebija ne jausmas, ka šis dzīvnieciņš golfa bumbas lielumā spēj nogalināt pāris minūšu laikā 26 pieaugušus cilvēkus. Jūrmalas klintīs ūdens ir izgrauzis mazus traukveidīgus baseinus, kuros astoņkājis tiek ienests paisuma laikā, Pēc paisuma nāk bēgums, bet astoņkājis ne vienmēr atgriežas atpakaļ jūrā. Dzīvnieks nav agresīvs. Tas piemērojas apkārtnē, mainot krāsu. Ja astoņkājis jūtas apdraudēts, zilie riņķi uz ķermeņa sāk spīdēt. Kāpēc nepaņem rokās tik skaistu radījumu?

Kodiens, ja to tā var nosaukt, varētu arī nebūt sāpīgs. Ar to ievada ķermenī nervu un muskuļu paralizējošu indi, kurai ir daudz lielāka potence nekā indīgajiem sauszemes dzīvniekiem. Inde atrodas astoņkāja siekalās, kas nāk no diviem dziedzeriem. Viena dziedzera ražotā inde tiek lietota medībām un nav cilvēkam kaitīga, bet otra dziedzera ražojums ir domāts, lai aizstāvētos pret ienaidniekiem. Simptomi: nelaba dūša; pēc pāris sekundēm sakostais kļūst akls; taustes sajūtas zudums, nespēja runāt,

lai gan upuris var palikt pie samaņas. 3 min. laikā iestājas paralīze un apstājas elpošana. Kodienam nav pretindes. Vienīgais līdzeklis ir no mutes mutē elpošana un sirds masāža. Mākslīgai elpošanai ir vajadzīgas nākamās 24 stundas. Šai laikā inde iziet no ķermeņa un, cik zināms, neatstāj nekādus pēcefektus.

f) Zilpudele

JDV, Viktorijas un Dienvidaustrālijas peldviesus reizēm gaida vēl viens nepatīkams pārsteigums. Šis radījums ir bīstams peldviesiem, ja sarodas lielos vairumos. Dzēliens ir ļoti sāpīgs, bet nav nāvīgs. Zilpudeli sauc arī par *Portugāļu karakuģi* (*Portugese Man-of-war*). Patiesībā nav runa par būtni, bet gan būtnēm, jo zilpudele sastāv no vairākiem dzīvnieciņiem, katrs ar savām funkcijām. Viens ir ar gāzi pildīts pūslis (1–13 cm), kas darbojas kā plosts, pārējie rūpējas par vairošanos un *dzeļamiem aparātiem*. Galvenais tausteklis, kas var būt līdz 10 metriem garš, ir galvenais dzēlētājs. Sāpes ir ļoti lielas.

g) Pīlknābis

Pīlknābis vai *platypus* ir viens no Austrālijas neparastiem dzīvniekiem – maza auguma zīdītājs. Ar pīles knābi, bebra asti un ūdra ķepām, veikls peldētājs, dēj olas, zīda mazuļus ar pienu. Arī viņam ir indes audi pakāļkājas piesī. Inde sagādā cilvēkam pamatīgas sāpes, bet neko vairāk.

h) Par indīgām čūskām un zirnekļiem

Ja iznāk ar austrāliešiem runāt par čūskām, zirnekļiem, dzelijzivīm, zilriņķu oktopusiem, rajām, cukurniedru krupjiem u.c., man prasa: *Vai jums Austrālijā ir arī kāds lopiņš, kas nav indīgs? Nu, ka ir. Piemēram – aita*. Es, protams, pārspīlēju.

Ap Austrālijas čūskām vijas apkārt tik daudz mītu, kas tiek atkārtoti arī oficiālās publikācijās, ka dažkārt grūti atsijāt graudus no pelavām. Ja jārunā par indēm, tad, diemžēl, mīļajai latviešu valodai trūkst attiecīgo terminu. Mums ir tikai viens nosaukums – inde (lai arī ir daudzas indeves), bet pavisam ir divi indes veidi: *poison* un *venom*. *Poison* ir inde, kas rada saindēšanos, to ieelpojot, iedzerot vai ieēdot. *Venom* iedarbojas uz audiem zem ādas, čūskai vai zirneklim iekožot. Čūsku indei ir dažādas stipruma pakāpes un dažāds ievadītais indes daudzums. Tas, ka čūsku inde ir tika spēcīga, ka no vienas porcijas spēj iznīcināt X skaitu peļu, vēl nenožīmē, ka tā būs tikpat iedarbīga pie cilvēkiem. Austrālijas čūskas fatalitātes ziņā ir gauži neievērojamas, salīdzinot ar citām pasaules zemēm.

Austrālijā visvairāk sakosto ir bijis, nejauši uzminot čūskai. Nākamā kategorijā ir tādi, kas mēģinājuši čūsku nogalināt, tad pēc šīs grupas – sakostie herpotoloģisti, kas strādā ar čūskām, nākamā grupa – kur čūska nepareizi identificēta kā neindīga.

Austrālijas visindīgākā čūska (pateicoties ievadītajam indes daudzumam) ir *King Brown* (Brūnais karalis), kas var saniegt 3m garumu, No iedzimtajiem sakosti tiek

ļoti maz. Viņi medī un ēd neindīgās čūskas.

Vēl pie Austrālijas indīgākajām čūskām pieder *Death adder* (nāves odze), *Red bellied black snake* (sarkanvēderainā melnā čūska), *Blind snake* (aklā čūska) visu pasugu taipani, *Tiger snake* (tīģerčūska), *Black snake* (melnā čūska), *Copper-head* (vara galva). *Yellow Bellied See snake* (dzeltenvēderainā jūras čūska). Jaunās Dienvidvelsas pavalsts ziemeļos taipans ir ļoti agresīvs un reizēm uzbrūk bez izaicinājuma.

No neindīgām čūskām: *Green Tree snake* (zaļā koku čūska), *Scrub python* (briksņupitons), pie kuras pieder arī Tepiķu čūska.

Vēl kas – ja čūskas iekož aizstāvoties, tad apmēram viens kodiens no desmit būs indīgs.

Neskatoties uz te teikto, staigājiet pa Austrālijas *bušu* ļoti uzmanīgi. Grieziet čūskai ceļu un tā jums neuzbruks, bet, ja tā jūtas apdraudēta, viss kas var notikt.

Visstulbākais medniekstāsts bija lasāms kādā latviešu avīzē 1949. g. Vācijā. Čūska vienam sievišķim dzinusies pakaļ riteņveidīgi. Viņa izglābusies, nometot zemē rokas somiņu. Laikam čūskai vajadzējis naudu. Cik atceros, tad tikai viens latviešu bērns mira no čūskas kodiena mūsu pavalstī sākuma gados.

Ar zirnekļiem iznāk biežāk darīšana, tāpēc arī vairāk cilvēku ir miruši no indīgo zirnekļu kodieniem. Pavisam Austrālijā ir ap 2000 dažādas sugas zirnekļi un tikai 50% no viņiem ir identificēti un klasificēti.

Vispazīstamākais indīgais zirnekis ir *Red-back* (Sarkanmugura). Tas ir kūtrs, neagresīvs, bet sievišķa kodiens ir ļoti indīgs. Dāmas var atšķirt no kungiem, kas ir zil-melni un bumbveidīgi, pēc slaidākas figūras un no sarkanās svītras uz muguras. Sidnejā tie ir sastopami gandrīz katrās mājās – garāžās, sausajās tualetēs, kad tādas vēl bija, u.c. Brisbanē ar tiem man nav iznācis sastapies.

Ja mazgātuvē stāv apavi, tad pirms kājās vilkšanas tos ir ieteicams paklapēt pret grīdu. Ja zemē guļ kāds dēlis, tad to vispirms jāapmet otrādi, lai redzētu, kas zem tā slēpjas. Bieži vien potenciālas nepatīkšanas.

Vīriešu kārtas pārstāvim nav viegla dzīve. Lai pievilktu dāmu uzmanību, viņam jāstāv uz galvas un jāpiedāvā sava pavēdere. Ne vienreiz vien notiek tā, ka dāma viņu notur par ēsmu un apēd. Fatālu gadījumu pēc pretindes atrašanas nav bijis.

Funnel-web (Piltuves tīkla) zirnekis ir ļoti indīgs. Šoreiz indīgais ir vīrietis. Viņš pēc pilngadības sasniegšanas dzīvo tikai 9 mēnešus, pretējais dzimums 10 gadus. Vai tā nav diskriminācija! Arī *fanelweb* zirnekis nāk mājās vasarā un rudenī, meklējams sev partneri. Ilgu laiku viņa kodienam nebija pretindes, jo indes sastāvs bija ļoti sarežģīts.

Lai gan publikācijās rakstīts, ka pēc pretindes atrašanas fatālu gadījumu nav bijis, es atceros divus.

Huntsman (*hantsman* – mednieks) zirnekis ķer mušas, insektus, bet, ja vajadzīgs, kodīs un pie tam pamatīgi. Indīgs nav, bet medicīniskā palīdzība varbūt būs jāmeklē.

Pārējās sugas? Gan jau vairums kodīs, bet nopieņu seku nebūs. Šie pirmie trīs ir tie, no kuriem jāuzmanās.

i) Cukurniedru krupji

Neviens no ievazātajiem ciemiņiem Austrālijā, un to nav mazums, nebūs potenciāli bīstamāks kā cukurniedru krupis (*cane toad*). Mēs šad tad tikāties vasaras sezonā mūsu dārzā, krēslai iestājoties, kad viņu mīlas sauciens maigs skanēja pāri Brisbanei. Ja tas nav ielēcis kādā ūdens spainī, no kura netiek ārā, viņš ātri lieliem lēcieniem dodas prom.

Kāds krupis izskatās? Man ir tikai viens apzīmējums – riebīgs. Zaļgan-dzeltens ar tādu ģīmi, ko tikai māte var mīlēt. Sieviešu kārtas pārstāves var svērt 1,5 kg. Viņas dēj divreiz gadā 8,000–23,000 olīnu, no kurām mazuli izdzīvo tikai ap 0,5%.

Tās labas ziņas? Nē, ja jums ir miljoniem krupju. 1935. gadā to bija tikai 100, ievesti no Havajām, lai pasargātu cukurniedres no kukaiņiem. Vienu otru kukaini jau apēda, bet uz vispārējo kaitekļu populāciju tas neatstāja ne mazāko iespaidu. Un, kāpēc jāēd kukaiņus, ja apkārtnē ir daudz kas labāks, ko ēst. Krupji ēd visu, kam vien mute pietiekami liela, guanas (ķirzakas), pat čūskas, kukaiņus, vārdes utt.

Krupji ir lielākie saldūdens krokodilu iznīcinātāji. Ja krokodils uzcienā sevi ar *Bufo marinus* (krupja latīņu vārds) pusdienās, tad tās abiem ir beidzamās. Ar dingo tāpat. Cilvēki līdz šim ir miruši tikai divi.

Putni ir daudz gudrāki, bet nu ir notikusi pārskološanās. No sākuma putnu mammas un papi mācīja saviem mazajiem neaiztikt krupjus, bet tad atklāja, ka, ja krupim tiek klāt pie vēdera, tad līdz zināmai vietai var knābāt droši, jo abi indes dziedzeri ir uz muguras. Jaunās instrukcijas tika nodotas bērniem, bet putnu nav pietiekami daudz, lai uz krupju skaitu atstātu kādu iespaidu. Bez tam krupi dabūt uz muguras nemaz nav tik viegli. Ja krupis jūtas apdraudēts vai, ja pielieto pret viņu vardarbību, viņš spēj indi aizšļākt īsas distances. Cilvēki indi var ieelpot, vai tā var tikt ievadīta ķermenī caur acīm un muti. Rezultātā: vemšana, aklums, gan ne pastāvīgs, var apstāties sirdsdarbība. Ja iznāk krupi aiztikt, tad tikai ar cimdziem, sargāt acis un pēc tam rūpīgi nomazgāt rokas. Krupji ir gandrīz visās pavalstīs. Jaunajā Dienvidvēlsā patlaban tie virzas iekšā platā frontē, pārvarot 5 km gadā. Pastāv drauds, ka tie varētu pārņemt Ziemeļaustrālijas ūdens ceļus un mitrājus (*wetlands*). Ja tas tā notiks, tā būs ekoloģiska katastrofa.

Zinātnieki meklē līdzekli, kā pārtraukt krupju vairošanās apli. Līdz šim bez panākumiem.

j) Sems

Sems bija meža iemītnieks – koala ar apdedzinātām ķepiņām, kas bija atnācis pie viena no ugunsdzēsējiem meklēt palīdzību. Fotografija, kurā Sems dzer ūdeni no pudeles, aplidoja visu pasauli. Viņš kļuva pacients meža dzīvnieku slimnīcā, bet neizdzīvoja. Koala austrāliešiem ir tāds pats simbols kā ķengurs. Tas ne vienmēr ir tik mīlīgs kā izskatās. Pirms gadiem viens no federālās valdības ministriem koalu nosauca par čurājošu, blusainu lopiņu (diezgan precīzs apraksts) un sacēla tautā vēl nedzirdētu protesta vētru. Tie, ko koala parkos dod pajāt tūristiem un ķēņinienei, ir

ar pārbaudītu labu uzvešanos, lai gan garantija, ka turētājs paliks sauss, netiek dota. Koalas ēd tikai zināmas sugas eikaliptu lapas. Acīmredzot, tās satur vielu, kas viņu padara miegainu. Koala guļ visneiespējamākās pozās. Meža ugunsgrēkos viņam izdzīvot ir mazas iespējas. Valdība maldīgs uzskats, ka koala nedzer, dzer gan.

k) Kolins

Un tagad mazliet vieglāka lasāmviela. Brisbanē dzīvo valsts aizsargātais krūmu tītars, ne sevišķi mīlēts putns, jo viņš var pastrādāt dārzā briesmu lietas. Bet tītars, saukts Kolins, ir iegājis vēsturē un TV 9. kanāla ziņās. Varētu pat teikt, ka viņš tiek mīlēts, augsti teikts un slavēts.

Čelmera priekšpilsēta, kas atrodas Brisbanes upes krastā, bija applūdusi un atradās metru zem ūdens. Kad Rudolfu ģimene atgriezās mājās, viņus gaidīja pārsteigums. Viņu prombūtnes laikā Kolins bija satūrījis dubļiem un koku zariem klātos pagalmus visai ielai un viņa dārzā uzbūvējis ligzdu, kas svērusi apmēram 4 tonnas. Kāpēc? Ne jau aiz labdarības, bet lai pievilktu pretējo dzimumu.

Informācija liecina, ka viņa pūles ir vainagojušās panākumiem: Kolinam seko vesels harēms.

i) Kamieli

Ir gan laiki pienākuši! Divkājainiem teroristiem ir pievienojušies četrkājainie. Kur? Tai pašā mīļajā Austrālijā. It kā mums nepietiktu klapatu ar trušiem, indīgajiem cukurniedru krupjiem, Eiropas karpām (kas duļķo mūsu upju ūdeņus), mežonīgiem meža kaķiem, meža cūkām, nu ir negals ar kamieļiem! Kādu postu var nodarīt kamielis? Neko lielu, bet pareiziniet vienu mežonīgu kamieli ar 6000 un jūsu durvju priekšā pēkšņi ir milzīga problēma.

Kamieļi Darvinas dzelzceļa būves laikā tika ievesti no Āzijas kā darba spēks un pēc tam palaisti savā vaļā. Tuksnesī nekas liels ko darīt nav, ja neskaita dzimumdzīves piekopšanu, un vairāk nekā 100 gados var saražot milzīgu baru.

Visi grib ēst, visi grib dzert. Klimats kļūst arvien sausāks, trūkst ūdens. Un tā pagājušo nedēļu Ziemeļteritorijas ciematā *Docker River*, ko apdzīvo ap 150 cilvēku, ieradās 6000 kamieli, meklējot, kur var padzerties. Tika uzplēsts galvenais ūdens pievads, dzerts no netīrājām pievadcaurulēm, no dzesinātājiem.

Akās bija iekrituši kamieli un ne jau ar asti pa priekšu un turpat izlaiduši garu. Cilvēki baidījušies nākt ārā no mājām. Tuvākās dienās kamieli ar helikoptera palīdzību tika izdzīti no pilsētas 15 km tuksnesī, nošauti un turpat atstāti satrūdēšanai. Aromāts uz kādu laiku būs bijis varens.

Vēl gribat braukt uz Austrāliju?

STARP DIVIEM KAROGIEM

Peldēšanās okeānā var būt bīstama, tāpēc pludmalē ar 2 karogiem ir norādīta vieta, kur drīkst iet jūrā. Šo vietu novēro dzīvības glābēji (*life savers*), kas sēd uz paaugstinājuma. Ja kāds no peldētājiem nonāk grūtībās, viņš signalizē, paceļot roku, un dzīvības glābēji, kas visi ir brīvprātīgie un naudu par pakalpojumiem nesņem, viņam palīdz nokļūt krastā. Dziļumā jau peld tikai retais, bet ir jāuzmanās no spēcīgām straumēm (*rip*), kas rodas, sabrūkot kādam sēklim. Šādas straumes var iznest peldētāju kādu kilometru jūrā. Spēcīgas straumes laikā peldvietas slēdz.

Vēl viena lieta, par ko mēs nekā nezinājām, bija saulšānās. Zināmās stundās, kad saule ir viskarstākā, saulšānās ir bīstama, sevišķi cilvēkiem ar dzimumzīmēm. Ādas vēzis – melanoma – ir ļoti izplatīta un potenciāli fatāla slimība. Lai nepieradusi āda karstā saulē kļūtu sarkana kā novārītam vēzim, nevajag vairāk par 15–20 minūtēm.

Ja jums patīk peldēties un domājat apmeklēt Austrāliju, tad būtu prātīgi ievērot sekojošos 9 baušļus:

- 1) Nepeldēt zināmās bīstamo haizivju pulcēšanās vietās.
- 2) Neej peldēties viens pats.
- 3) Nepeldi netīros, neskaidros ūdeņos. Piem. Sidnejas ostā.
- 4) Nepeldi tālu no krasta.
- 5) Ja zivju bari pulcējas lielā skaitā vai uzvedas dīvaini, nāc ārā no ūdens.
- 6) Nepeldi kopā ar suņiem, zirgiem, govīm utt.
- 7) Nepeldi tuvumā cilvēkiem, kas zvejo ar žebērkli (*spear fishing*).
- 8) Ja pamani haizivi, atstāj ūdeni cik ātri un mierīgi vien iespējams (haizivis pievelk troksnis).
- 9) Nepeldies pēc krēslas iestāšanās.

AUSTRĀLIEŠU SLENGS

Tipiskais austrāliešu akcents ir neglīts, mazliet caur degunu runāts un tik īpatnējs, ka to nevar piesavināties, ar to ir vai nu jāpiedzimst vai jāsāk runāt jau no bērna kājas. Man personīgi vismaz 12 gadus par vēlu. Tā vai tā, zināmas izrunas īpatnības mēs esam piesavinājušies, kas norādīs, ka nākam no Austrālijas. Piemēram, austrālieši izrunā *šodien* (*to-day*) un *mirt* (*to die*) vienādi. Un tas ir tikai viens piemērs.

Tagad spersim pirmos soļus austrāliešu slengā (*strine*), lai jūs varētu saprast, ko es reizēm runāju.

Vispirms sasveicināsimies.

Labdien – *G'day* (izrunā *gdai*)

Austrāliešu uzruna, satiekot otru, pazīstamu vai nepazīstamu personu, ir: *hau jū gauing meit? Ōlrait? (How-(are)-you-going-mate? Alright?)* Tas tiek pateikts ļoti ātri un iespējams, ka iebraucējs nesapratīs no teiktā ne vārda.

Gribat iet prom?

Ardievu, uz redzi – *hooroo, cheerio, see yah.*

Labs ir! *Gd'o! (Gudau!)*

Paldies – *tā* (izrunā: *tā*).

Daži pārsteiguma izsaukieni – *Blimey! Stone the crows!* (Met vārnām ar akmeņiem), *Whacco! (labais!)* *Woopydoo! Ripsnorter! Strewth! You little ripper! Bloody oath! Homdinger!*

C-o-o-e-e! (Bušmeņu sauciens)

Ja nav kas dzirdēts vai saprasts – *ay?*

Brīdinājuma, pārsteiguma sauciens – *oi!*

Sieviete – *šīla, gin* (iedzimtā, izrunā *džin*), *lubra* (precējusies iedz. sieviete).

Neglītu sievieti sauc par *dog* (suni), *bat* (izrunā: *baet, sikspārnis*) – gan viņai nedzirdot.

Par sievietēm, ja viņas izliekas pārāk smalkas, saka, ka viņas ir *la-di-da*.

Laulātā draudzene tiek dēvēta arī par *my better half* (mana labākā puse), bet kad sieva nav klāt, tad par *ball and chain* (bumba ar ķēdi. Tā vēl pirms 150 gadiem staigāja katordznieki).

Vīriešu dzimuma apzīmējumi – *old china* (*auld čaina*, vecais draugs), *cobber* (*kober*), *bloke* (*blauk*), *mate* (*meit*), *chum* (*čam*), *chap, digger, bluey* (*blūī*) ir sarkanmatains vīrietis.

Idiots, muļķis – *dill, mug* (*mag*), *not a full quid* (*quid* – mārciņa = 20 šiliņi), resp. nepilna mārciņa, *ding-dong, bonkers, dingaling, fruit cake* u.c.

Nelietis – *mongrel, bastard*, u.c.

Lieliski, izcili – *bonza, ripper, bottler, bewdie* (*beauty*).

Būs viss kārtībā – *she'll be apples! No worries! Dinki-di, (dinki dai) she'll be right! Hanki dori.*

Tiešām, godīgi – *fair dinkum. He is fair dinkum* – viņš tiešām tā domā.

Daži noderīgi, zemas rupjuma pakāpes lamu vārdi – *pig's bum* (cūkas dibens), *get stuffed* (tiek piebāzts), *bullshit* (bullļa mēsli jeb solīdākā formā – *star dust* (zvaigžņu putekļi).

Austrāliešu izteicieni: *fair go, fair dinkum*. Tie ir jēdzieni, kaut kas līdzīgs Dieva baušļiem. *Fair go* – dot otram iespēju; būt godīgam pret otru.

Austrāliešiem ir mode vārdus saīsināt, tā no *Christmas* (Ziemsvētkiem) iznāk *Chrissy*, no *Hankerchief* (kabatas lakatiņa) – *hanky, breakfast* (brokastīm) – *brekī, sick day* (slimības diena) – *sicky* (*sikī*) utt.

Kā lai izskaidro jēdzienu *mate* (*meit*)? Vārdnīcā tulkots kā draugs (*friend*), arī biedrs. Tipisks austrāliešu termins. Ar to uzrunā arī pilnīgi nepazīstamu cilvēku. *Mate* var būt tavs darba biedrs, karabiedrs, draugs. Nerakstīts likums: tu nekad nepamet savu *mate* nelaimē. Nekad.

Savu iespaidu uz valodu ir atstājis krikets. Es minēšu tikai divus piemērus, kas ir iegājuši tautas valodā. Krikets tiek uzskatīts par džentlmenisku spēli, kur viss notiek stingri pēc likumiem un spēlētāju uzvešanās ir priekšzīmīga. (Ne vairs šodien!)

Ja sadzīvē tiek pārkāpta kāda ētiskā norma, tad saka: *That's not cricket!* (Tas nav krikets). Kad tiek panākta pilnīga pretinieka sakāve, vienalga kādā jomā, tad saka:

He was hit for six (sitiens bumbai ar vāli, kas dod maksimālos 6 punktus).

Vēl viena austrāliešu īpatnība ir, ka viņi mīl runāt par laiku. Ozis uzsāks sarunu ar pavisam nepazīstamu cilvēku un tā kādas 5 minūtes.

Tagad, lai ietu tālāk, jums jāiztur pirmais pārbaudījums. Teksts – burtisks tulkojums no austrāliešu slenga.

Es tagad jums došu to labo eļļu jeb bungas par manu veco porcelānu Silgano. Viņš ir banānu locītājs, būvēts kā ķieģeļu mazā mājiņa, patiesi zils, īsts skates ponijs, bet kad viņš sāk pūt, tad viņš nav vairs pilna mārciņa, vienmēr tiek zilumos un dod man mēslus, mans asiņainais zvērasts. Es viņam vienmēr saku, ja tu izspļauj lucīti, tu nenāc pie manis ar nevārītu gārneli.

Ay? (Ko?)

Te būs, ko tas nozīmē: Es tagad jums pastāstīšu par savu veco, sarkanmataino draugu. Viņš nāk no Kvīnslandes, labi “būvēts”, patiesi patriots, ļoti iznesīgs, bet, kad apdzeras, tad vairs nav pie pilna prāta, vienmēr nonāk kautiņos, un tas man krīt uz nerviem, tā tas ir, sasodīts! Es viņam vienmēr saku, kad viņš sāk kļūt neiecietīgs: neesi tik nelaipts!

Austrāliešu valodā no aborigēniem ir pieņemti daži izteicieni, piemēram, *walk-about* – tas faktiski ir grūti pārtulkojams jēdziens – iet kur bez atļaujas, bezmērķīgi. Intelektuālā plāksnē – ļaut prātam klejot. Bez vietu vārdiem, kā, piemēram, Vulangaba (Brisbanē), Vulūmulū (Sidnejā), Kūlangata, Kanbera u.c. austrālieši iedzimto terminus ir pieņēmuši samērā maz – *koroberī* (rituālā deja), *taker* – ēdamais, arī *grab* (no *vičētī grab* – iedzimto delikatese, sulīgi tārpī, kas atrodami aiz koka mizas), *bilabong* – ūdens krātuve, *bandži* – mistisks dzīvnieks, kas dzīvo bilabongā.

Didžerīdū – pūšamais instruments, taisīts no *bembū*, apmēram 5 pēdas garš, izdod zemu, vibrējošu toni.

Iebraucējam ir tik daudz ko iegaumēt. Darba biedri saucas Džeks, Džims, Bills, Freds, Bobs. Tie visi ir sāsinājumu no *John, James, William, Alfred, Robert*. Nevienš par misteru netiek godāts. Savu priekšnieku sauc vienkārši par bosu (*boss*).

Visumā strādnieka cilvēks bez *bloody* nespēj neko pateikt. To sauc par lielo austrāliešu adjektīvu. Man mācītājs P. Laiviņš zināja stāstīt, ka vārds cēlies no *By our Lady* (Pie mūsu Dievmātes). Tam seko strādnieku aprindās un tagad arī ārpus tām slavenais *f-vārds*, kam pieklājīgākais tulkojums būs *sajātais* (*nodrāztais*). *F-vārds* tiek lietots gan kā darbības vārds, gan kā apzīmētājs.

Šodienas valodā ir ienācis liels Krievijas *maķ* kultūras eksports, pie tam tiešā tulkojumā. 1950. gados sieviešu klātbūtnē *f-vārdus* nelietoja.

Trešais visbiežāk lietotais lamu vārds ir *bastard* – bastards, ārlaulības bērns. Tas faktiski ir populārās trijotnes beidzamais vārds, Bastards var būt lamu vārds un var būt arī kompliments, viss izriet no tā, kādā intonācijā un situācijā to pasaka. Piemēram: “*O, viņš ir viens asiņains bastards,*” nozīmē, ka mums ir darīšana ir nelabojami sliktu cilvēku, bet viņš nav slikts bastards, kas norāda, ka tā nosauktais

nemaz bastards nav, bet ir pavisam jauks cilvēks. *Lousy bastard* (utainais bastards) – indivīds, kas atsakās aizdot draugam naudu. Cilvēku, kam ir laimējies, sauc par *lucky bastard*. Nosaukt kādu par melno bastardu ir apvainojums, kam var sekot kaušanās.

Lielas klapatas latviešu mammiņām bija ar asins desām, angļiski *blood sausage*. Viņas ieiet veikālā un prasa pēc *bloody sausage*. Saruna tad risinās apmēram tā:

– *Kādu desu jūs gribat?*

– *Bladī sasidž!*

Pārdevēja saprot gan, ka pircēja grib pirkt asiņaino desu, bet nezina par kādu šķirni iet runa.

– *Jā, bet kādu desu*

– *Nu bladī, bladī...*

Mums bija negals ar norādāmo vietniekvārdu *šite, šitas*. Tik pierasts, daudz brūķēts vārds, bet austrāliešiem tas nozīmē pavisam ko citu. Tu ieraugi supertirgū jauku mantiņu un visā nevainībā izsaucies latviski: *Paskaties uz šito! Šito es pirkšu*. Bet austrāliešu pārdevējs, to dzirdot, domā, ka tu blamē viņa preci un sauc to par sūdu!

Mums bija vairākas ģimenes vārdā Šics. Ko tu vari iesākt Austrālijā ar tādu vārdu? Bija jāklūst par *Schutzu*, vai *Siku*. Es atceros, ka māte stāstīja, ka bērnu nometnē pie viņas atnācis viens no Šica puikām un sūdzējies, ka citi puikas viņu saucot par *šic*.

Bet tas taču ir tavs vārds, māte teikusi.

– *Viņi nedomā vis to Šics, bet to otro šic.*

Es rotaļājos ar domu saukt mūsu meitu par Mari. Paldies Dievam, ka man pietika prāta no vārda atteikties, lai cik man tas patika. *Mare* angļiski nozīmē ķēvi.

Man vienmēr smaidu izsauc stāsts par latviešu sievišķi, kas pircis stacijā vilciena biļeti. Biļeti pērkot, ja pircējs nepasaka, vai viņam vajag viena ceļa vai turp-atpakaļ biļeti, pārdevējs vienmēr noprasa: *Single?* (t.i. vienā virzienā). Bet *single* nozīmē arī neprecējies.

Un tā, kā nu tantiņai noprasa: *Single?*, viņa svētā nevainībā atbild: *Nē, nē, precējusies, precējusies*. Tā iet ar tām svešvalodām.

Nepagāja ilgi, kad mūsu jau tā piesārņotā valoda bija pilna ar latviskotiem angļu vārdiem.

Austrāliešiem jau negāja labāk. Pie redaktora Aleksandra Zariņa tiek svinēti Jāņi ar alu, sieru un Līgo dziesmām. Kaimiņi savā starpā pēc tam runājuši, ka nevar neko saprast no tiem jaunaustrāliešiem. Tikko atnākuši jau dzied: *let's go, let's go* (t.i. līgo! tika sadzirdēts kā: *iesim, iesim*), bet sešos no rīta vēl visi sēd kā sēdējuši un tik dzied: *iesim, iesim!*

LEJĀ PA LŪKU!

(Tiem, kam vēl nav astoņpadsmit, lūdzu aizbāzt ausis!)

Cilvēks jau nedzīvo no maizes vien, ir jāiedzer ar. Mums, ieobraucējiem

jauniešiem, regulāra alus dzeršana kabatai bija tā kā par dārgu. Bija jāmeklē kas lētāks. Tāds atradās! Penfolda vīns! 2/6 (2 šiliņi un 6 pensi) pudelē. Žvingulis galvā, dažkārt nelaba dūša, bet galvenais – lēts. Kad es saku vīns, es ar to domāju neraudzētu vīnu, ko Austrālijā sauc par plonku un tā dzērējus par *vainous* jeb *plonkous*.

Un te nu man jāstāsta par austrāliešu dzeršanas paražām. Austrālieši ir alus dzērāji. Īsto, raudzēto vīnu dzēra labākā sabiedrībā, bet galvenokārt tas bija domāts eksportam. Strādnieku šķira uz vīna dzērējiem, it sevišķi neraudzētā vīna dzērējiem, skatījās ar nicināšanu. Vīna krogos pārdeva tikai neraudzētos vīnus.

Katrā pavalstī bija kāda alus šķirne, kuras slava izplatījās ārpus pavalsts robežām. Par apvainojumu tika uzskatīts, kad lecīgie melburnieši ņēma uz KD Sidnejā līdzī savu alu, jo mūsējais neesot dzerams.

Alus tiek pasniegts auksts. Karstā laikā pirmais malks ir tik ledains, ka sāk sāpēt acu kaktiņi. Ja lej vaļējo alu no krāna, tad putas glāzē drīkst būt tikai ap ½ cm no malas.

Vēl viena svarīga informācija, kas būtu jāzina katram godīgam iedzērājam.

Kas jāzina pie uzdzeršanas? Populārākie teicieni manā laikā, kad es vēl apmeklēju krogu:

Down the gully! (Lejā pa ieplaku!)

Down the hatch! (Lejā pa lūku!)

Here is lead in your pencil! (Uz svinu tavā zīmuli!)

Here is looking up your kilt! (Uz skatīšanos zem tava kilta! (skotu vīrieša svārki))

Cheers! Vēlākos gados nāca klāt skandināvu *skol!* Protams, šie uzsauzieni nevar oriģinalitātē sacensties ar kādu Ziemeļanglijas industriālās pilsētas dzērāja uzsaucienu: *Uz labu veselību! Cerams, ka ķēņiniene nekad nenokļūst masalas!*

Ja jāseko dabas aicinājumam, tad tiek pārējiem paziņots, ka jāiet pakratīt roku savas sievas labākajam draugam.

Ar mēriem bija (un ir) pilnīgs trakums, un tie katrā štatā jeb pavalstī bija atšķirīgi. JDV dzēra *pintu*, *skūneri*, *midiju* un *poniju*. Midiju pazīst arī Rietumaustrālijā. Poniju pazīst Rietumaustrālijā un Viktorijā. Citur prasīsi pēc ponija, dabūsi lopiņu ar 4 kājām. Ponija dzērāji tika apcelti, jo tādas mēra vienības meta ēnu uz viņu vīrišķību.

Es reiz Melburnā prasīju pēc *painta*, un man bārmens atbildēja: Mēs, kungs, Melburnā alu ar spaiņiem nepārdodam!

Melburnā vēl cirkulēja tāds jauno dienvidviesiešu izsmejošs teiciens: *Tev noliek priekšā skūneri un tu nezini vai dzert vai mazgāt kājas.*

AUSTRĀLIEŠU TAKERS

Vecos laikos uz lauka cepa arī bezrauga maizi – t.s. *dampers*. Milti tika sajaukti ar ūdeni, piemests sāls, un mīkla cepta pelnos. Esmu ēdis. Garšīga. Rupjmaizes vispār nebija.

Ja tu dzer rūgušpienu, uz tevi skatās kā uz nenormālu. Pirkto pienu nevarēja

saraudzēt, jo piens bija pasterizēts.

Ko tad austrāļietis vēl ēd? Ēd *meat pie* – gaļas pīrāgu. Formas ziņā tā ir kā bieza, maza pankūka ar gaļas mērci iekšpusē. Ēd siltu un parasti ar tomātu mērci. Nokod gabalu un mērce šķīst uz visām pusēm.

Fish and chips – zivs ar kartupeļu skaidiņām un ar klāt pieliktu citrona šķēlīti. Ļoti populārs. *Fish and chips* bodes bija uz katra stūra, tikai šodien tās jāmeklē. Lēts un labs paēdiens. Viss notiek tavā acu priekšā. Lielas porcijas. Uz laukiem par to pašu naudu divreiz lielākas. Garšīgākā un dārgākā zivs ir baramandi. Nemaz neož pēc zivs.

Vistas cepetis ir populārs. Vienalga, cik vega vista, to sauc par cāli (*chicken*).

Iebraucēji bija atraduši, ka labu galertu var izvērtīt no cūkas pusgalvas. Par smiekla naudu. Tas ilgi nevilkās, miesnieki ātri atmodās un cenas auga līdz ar pieprasījumu.

Austrālieši neēda zušus, jo uzskatīja tos par kaut ko čūskām līdzīgiem. Zuši te ir milzīgi un trekni. Apēd mazu gabaliņu nožāvēta zuša, un tu esi paēdis.

Nedrīkst aizmirst austeres, ko te audzē audzētavās. Rietumausturālijā no jūras zvejo abaloni (austeres šķirne), marinēta ļoti garšīga. Tāpat garneles jeb proni ir ļoti populāri.

No sēnēm – šampinjoni. Nekā cita nav.

Joki bija ar kaņepju sviestu. No sākuma sēklas varēja dabūt veikalos, kas tirgojās ar papagaiļiem u.c. lidojošām drabiņām. Bet arī kaņepes lapās ir viela, kas tiek uzskatīta par narkotiku un līdz ar to sēklas aizliegtas. Tās vēl kādu brīdi varēja dabūt zem letes, bet tad bija *čuš un āmen*.

Ķīniešu ēdieni bija populāri un tos varēja dabūt ķīniešu ēdienveikalos *China town* – ķīniešu rajonā.

Slavens austrāliešu saldaiss ēdiens-kūka ir Pavlova – nosaukts par godu baletdejotājai Pavlovai. Sastāv no olbaltuma un augļiem.

Šodien austrāliešu ēdienu karte ir mainījusies līdz nepazīšanai, bet tad viss kas ir mainījies. Krogus skaits ir samazinājies. Plonkšopi (vīna tirgotavas) ir pilnīgi pazuduši. Milkbāri (piena bāri) arī vairs nav prominenti. Piena bāros varēja dabūt paēst, pirkt piena dzērienus (*milk shake*), saldumus, saldējumu. *Milk shake* ir piens sakults kopā ar kādu garšvielu.

Tad viens ļoti populārs un austrālisks iestādījums ir BBQ (barbekjū) jeb bārbī. Ēšana un sabiedriskā dzīve BBQ partijā (viesībās) notiek dārzā. Barbekjū ir cepjamā ierīce – uzmūrēts speciāls pavards pār kuru pārlikta bieza metāla plate, uz kuras notiek visa cepšana (vēlāk nāca pārnēsājamie, elektriskie BBQ). Kurina ar malku vai oglēm. Gāze nāca vēlāk. Plati vispirms nolaista ar cepjamo eļļu, tad uz tās cep gaļu, desas, pronus (garneles), hamburgerus u.c.

Cepējs ir vienmēr vīrietis, parasti mājas tēvs, priekšautā un pavāra cepuri galvā (Nav obligāta). Apkārt stāv *blokes* (vīriešu kārtas personas) ar alus pudelēm rokās.

Kad austrālieši nedzer alu, viņi dzer tēju. Kafija 1950. gados nebija modē. Tēja tika dzeršanas brīdī slavēta un apjūsmota, sevišķi no vecākā gadu gājuma. Tēju dzēra ar pienu.

Ļoti garšīga ir *billy tea*, ko vārīja uz lauka strādnieki. Uz lēna ugunsкура apkvēpušā katlīnā uzvārīja ūdeni, kurā tad iebēra tēju (man šķiet sauju uz personas un viena katlīnam), ļāva, lai tā mazliet ievilkas, un tad grieza katliņu aiz osiņas (no vienas trauka malas uz otru bija pārvilkta stīpa vai stiepule) uz riņķi 360 grādu arkā. Līdz ar to tējas biežumi ar centrēdzes spēku nogūlās katliņa dibenā un ūdens ārā nelija.